

ВІСНИК АСОЦІАЦІЇ СЛІДЧИХ СУДДІВ УКРАЇНИ

№ 3(4)/2018

Одеса
2018

Редакційна колегія

Головний редактор

Чванкін С.А. – кандидат юридичних наук, доцент, голова ГО «Асоціація слідчих суддів України», голова Київського районного суду м. Одеси

Науковий редактор, заст. головного редактора

Голубєва Н.Ю. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного процесу, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», заслужений юрист України

Члени редакційної колегії

Бронз Й.Л. – голова Ради адвокатів Одеської області, заслужений юрист України

Городовенко В.В. – доктор юридичних наук, суддя Конституційного Суду України, заслужений юрист України

Луцюк П.С. – доктор юридичних наук, адвокат, член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

Мішин М.І. – член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, заслужений юрист України, суддя у відставці

Відповідальний секретар

Карагіоз О.Д. – консультант Київського районного суду м. Одеси

Фото

Рукобратський О.О.

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

За підтримки Київського
районного суду міста Одеси

Вісник Асоціації слідчих суддів України № 2(4)/2018.

Засновник:

ГО «Асоціація слідчих суддів України», вул. Варненська, 3-Б, м. Одеса, 65080, www.kievskisud.od.ua/assu

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 23 травня 2015 року №1823-694Р, серія ОД.

Ця публікація здійснена за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Нове правосуддя». Погляди авторів, викладені у цьому виданні, не обов'язково відображають погляди Агентства США з міжнародного розвитку або уряду Сполучених Штатів Америки.

Підписано до друку 12.10.2018 р. Формат 60х84/8. Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 500 прим. Верстка та друк – Видавничий дім «Гельветика» 65009, м. Одеса, вул. Сегедська, 18, каб. 431 www.helvetica.com.ua Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4392 від 20.08.2012 р.

@ ГО «Асоціація слідчих суддів України», 2018

Вітальне слово

Діяльність асоціації слідчих суддів України

АССУ реалізувала грандіозний
грантовий проект
загальнодержавного масштабу
стор. 5

Судді новоствореного
Верховного Суду
завітали до одеського суду
стор. 14

Електронне судочинство –
нове обличчя правосуддя
стор. 16

Судоустій

Вероніка Черевата
Шляхи врегулювання конфлікту
інтересів у діяльності суддів
стор. 23

Наталя Шаптала
Застосування сучасних
інформаційних технологій
у процесі доказування
при розгляді справ
Конституційним судом України
стор. 26

Кримінальне право та процес

Юлія Федулеєва
Окремі питання визнання
доказів недопустимими
на стадії досудового розслідування
слідчим суддею
стор. 30

Цивільне право та процес

Ілля Бут
Розгляд справи в порядку
спрощеного позовного провадження
в контексті забезпечення права особи
на справедливий суд
стор. 33

Неллі Голубєва
Впровадження інформаційно-
телекомунікаційних технологій
в судову діяльність Німеччини
та Франції
стор. 37

Андрій Іванський
Деякі підходи щодо правового
регулювання криптовалют
стор. 41

Людмила Корнілова
Принцип цивільного судочинства
«неприпустимість зловживання
процесуальними правами» у новому
цивільному процесуальному кодексі
України
стор. 46

Олег Крижановський
Фіксування судового процесу
технічними засобами
стор. 48

Сергій Чванкін
Відвід (самовідвід) судді
за новою редакцією Цивільного
процесуального кодексу України
стор. 52

Міжнародні зв'язки

Зміцнення міжнародного
співробітництва – пріоритет
у роботі АССУ
стор. 55

Сергій Чванкін

2018 рік для судової системи України – рік великих змін. Судову реформу ще не завершено, але зроблено вже немало, і багато новел вже запроваджено в дію. Звичайно, від успішності судової реформи залежать і інші процеси всередині країни та наш імідж в очах міжнародних партнерів.

Вже четвертий рік ГО «Асоціація слідчих суддів України» плідно працює над вдосконаленням законодавства, зміцненням міжнародних зв'язків та реалізацією проектів, напрацювання яких поширюються і запроваджуються в судах України.

Одним з вирішальних етапів судової реформи стало внесення змін до процесуального законодавства. Саме тому, АССУ окрему увагу цього року приділила такій процесуальній новаті як запровадження електронного судочинства.

Завдяки підтримці з боку Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), наданій в

рамках програми USAID «Нове правосуддя», ми змогли поділитись досвідом з представниками судів зі всіх регіонів України, продемонструвавши їм всі переваги «Електронного суду». Безперечно, перехід від «паперового» до «електронного» судочинства сприятиме економії часу та фінансових ресурсів учасників процесу, а також спростить доступ до правосуддя.

Наразі триває робота над двома новими проектами, які будуть реалізовані Асоціацією за підтримки міжнародних партнерів. Активно розробляються пропозиції для внесення змін до законодавства, розширюється соціальний напрямок нашої роботи.

Маю сподівання, що наша подальша діяльність буде плідною та успішною, а завершення судової реформи відповідатиме суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду та європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини.

АССУ РЕАЛІЗУВАЛА ГРАНДІОЗНИЙ ГРАНТОВИЙ ПРОЕКТ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО МАСШТАБУ

15 грудня 2018 року став історичним днем в українському судочинстві, адже саме в цей день набув чинності Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів».

Револьюційними змінами нового процесуального законодавства є впровадження системи електронного судочинства на всіх стадіях процесу та Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Враховуючи те, що саме Київський районний суд міста Одеси, на базі якого діє

Асоціація, став одним з перших у запровадженні електронного судочинства, з листопада 2017 по травень 2018 року ГО «Асоціація слідчих суддів України» реалізувала грандіозний грантовий проект загальнодержавного масштабу «Запровадження інформаційних технологій в судочинстві та заповнення інформаційних прогалин у співпраці судової системи та суспільства». Це стало можливим за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Нове правосуддя».

На базі Київського районного суду міста Одеси було здійс-

нено навчання з використання всіх опцій та переваг електронного судочинства для 400 представників судової системи з усіх регіонів України.

ГО «Асоціація слідчих суддів України» залучила в рамках грантової діяльності представників судової системи, громадськості, наукових установ, правоохоронних органів та адвокатів всіх областей України для розробки порядку дій, необхідних для практичної реалізації проекту «Електронний суд».

Першими до навчання, яке пройшло 3 листопада 2017 року, долучилися представники Одеської, Миколаївської, Херсонської та Черкаської областей.

24 листопада 2017 року навчання пройшли співробітники судів Хмельницької, Волинської, Чернівецької та Тернопільської областей.

8 грудня 2017 року до Одеси завітали представники Запорізької, Дніпропетровської, Кіровоградської та Полтавської областей.

9 лютого 2018 року практичним опціям електронного судочинства навчалися судді та співробітники апаратів Київської, Чернігівської, Житомирської та Вінницької областей.

2 березня 2018 року пройшло навчання для представників Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської та Рівненської областей.

30 березня 2018 року до проекту долучилися представники Донецької, Харківської, Луганської та Сумської областей.

Програма заходу складалась з двох частин: теоретичної та практичної.

Голова Київського районного суду міста Одеси та очільник ГО «Асоціація слідчих суддів України» **Сергій Чванкін** зазначив, що результатом такої співпраці має стати практична реалізація можливостей

Сергій Чванкін

Неллі Голубєва

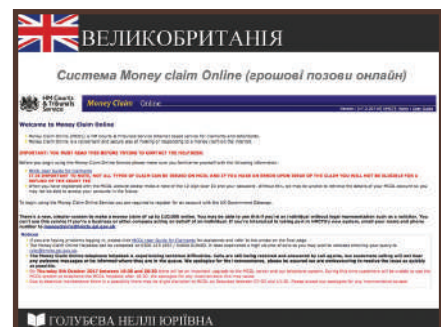
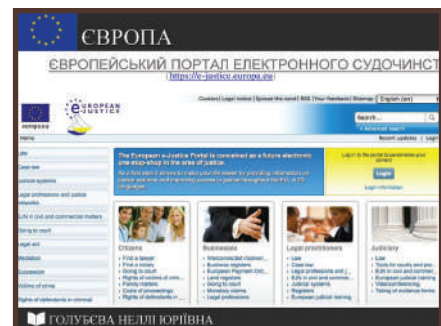
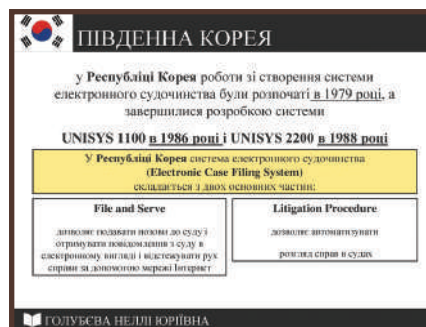
Олександр Андронік

електронного судочинства в 24 областях нашої країни. Потрібно розширювати поняття «електронний суд» за рахунок співпраці з іншими державними установами.

Якщо ми, всі суди, зможемо перейти на електронний суд, але будемо співпрацювати тільки зі сторонами, то я не думаю, що зможемо досягнути бажаної мети. Ми сподіваємося, що учасники заходу навчатися працювати в системі «Електронний суд», зможуть організувати роботу «Електронного суду» в своїх судах та будуть інформувати та залучати громадськість до використання переваг електронного судочинства», – підсумував Сергій Чванкін.

Ключовим доповідачем та експертом грантового проекту стала **Голубєва Неллі Юріївна**, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного процесу, професор кафедри цивільного права НУ «ОЮА», заслужений юрист України? яка виступала перед слухачами з темою «ІТ у судочинстві».

Доповідач досить детально зупинилася на міжнародному досвіді запровадження електронного судочинства. Були досліджені плюси та мінуси роботи електронного суду в таких країнах, як США, Південна Корея, Великобританія, Китай, Італія, Російська Федерація, Польща, Норвегія та Сінгапур.

Також доповідач ретельно проаналізувала зміни до ЦПК стосовно запровадження електронного судочинства в Україні.

1 передбачено розгляд справи за матеріалами судової справи в електронній формі

Згідно ч.ч. 9 і 10 ст. 14 ЦПК «Суд проводить розгляд справи за матеріалами судової справи в електронній формі. Процесуальні та інші документи і докази у паперовій формі не пізніше 3-х днів з дня їх надходження до суду переводяться у електронну форму та докладаються до матеріалів електронної судової справи ... Процесуальні та інші документи і докази в паперовій формі зберігаються в додатку до справи в суді першої інстанції та у разі необхідності можуть бути оглянуті учасниками справи чи судом першої інстанції або вжиті судом апеляційної чи касаційної інстанції після надходження до них відповідної апеляційної чи касаційної скарги».

ГОЛУБСЬКА НЕЛЛІ КОРІВНА

2 передбачено обмін документами в електронній формі

ЄСПС забезпечує:

- обмін документами між учасниками судового процесу та судом (особи, які зареєстрували офіційні електронні адреси, можуть подати документи в електронній формі виключно за допомогою ЄСПС, з використанням власного електронного цифрового підпису);
- направлення судом процесуальних документів учасникам судового процесу на їх офіційні електронні адреси;
- обмін документами між судами;
- та між учасниками.

ГОЛУБСЬКА НЕЛЛІ КОРІВНА

ЗВ'ЯЗАНІСТЬ ВИКЛЮЧНО ЕЛЕКТРОННОЮ ФОРМОЮ ДОКУМЕНТООБІГУ виникає, якщо особа подає позов, апеляційну чи касаційну скаргу в електронній формі.

У цьому випадку «позивач, особа, що подала скаргу, мають подавати до суду заяви по суті справи, клопотання та письмові докази виключно в електронній формі, крім випадків, коли судом буде надано дозвіл на їх подання в паперовій формі» (ч. 9 ст. 43 ЦПК).

Так само в нормах про судовий наказ зазначено, що «Якщо заяву подано в електронній формі до боржника, який має зареєстровану офіційну електронну адресу, заявник у подальшому повинен подавати будь-які процесуальні та інші документи, пов'язані з розглядом його заяви виключно в електронній формі» (ч. 4 ст. 163 ЦПК).

ГОЛУБСЬКА НЕЛЛІ КОРІВНА

1. Повноцінне використання системи "електронний суд" можливо при наявності ЄСП, «офіційної» електронної адреси.
2. Використання можливостей "електронного суду" за шими нормами є правом, а не обов'язком сторін. Крім випадків:
 - 2.1. якщо особа сама себе пов'язує електронним документообігом, подаючи позов, заяву в електронній формі;
 - 2.2. одержання боржником, який має зареєстровану офіційну електронну адресу процесуальних документів тощо, наприклад, якщо учасником справи, є особа, зазначена в ч. 6 ст. 14 ЦПК, яка зобов'язана мати офіційну адресу електронної пошти (адвокати, нотаріуси, державні органи тощо).
3. «Електронний суд» забезпечується Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою.
4. Документи не формуються самостійно, а шляхом заповнення форми процесуальних документів.

ГОЛУБСЬКА НЕЛЛІ КОРІВНА

За словами представника прокуратури Одеської області **Олександра Андроніка** прокуратура вже декілька років не просто підтримує електронний документообіг, а й займається розвитком цього напрямку. «Протягом минулого року ми дуже потужно займалися створенням власної системи електронного

документообігу та електронного наглядового провадження у кримінальному провадженні. Так, наша система «Е-Прокуратура» включає в себе низку підсистем: електронний документообіг, інформаційну аналітику, довідникову систему та систему електронного наглядового провадження», – розповів співробітник прокуратури.

При цьому всі документи, які надходять до кожного відділу прокуратури Одеської області, одразу ж оцифровуються та потрапляють у систему. Як наслідок, термін проходження всіх документів зменшився від декількох днів до декількох годин. Нова система забезпечує також контроль за своєчасністю розгляду звернень громадян та вчиненням процесуальних дій. «До всіх термінів застосовується контроль, починаючи з моменту реєстрації. Всі строки автоматично формуються і програму неможливо обійти. Крім того, програма має забезпечити захист від помилок правозастосування зі сторони прокурора», – розповів Олександр Андронік, вказавши, що є прості алгоритми процесуальних дій, які записані в Кримінальному процесуальному кодексі. Якщо їх перекласти на комп'ютерну програму, то вона просто не буде дозволяти вчиняти процесуально нелогічні дії.

Доповідачем на заходах стала і **Інна Верба**, прес-секретар прокуратури Одеської області, розкривши тематику взаємодії органів судової влади з представниками засобів масової інформації та суспільством. Були дані поради, що слід і чого не варто робити при спілкуванні із засобами масової інформації. Також важливим моментом було порушення питання наповнення офіційних веб-сторінок органу у соціальних мережах (Facebook).

«Саме ЗМІ – провідник між державними органами та суспільством. Адже саме позитив та піар формують в свідомості людей думку, що «судді та

прокурори «Нікому не потрібні великі тексти з натиском термінології. У людини є буквально три секунди, щоб вона прочитала інформацію, і якщо її не зацікавить назва публікації, то вона просто **прогорне** далі», – розповіла вона.

Блок інформаційних прогалин у співпраці судової системи та суспільства освітили **Рябець Олександр** – голова «Спільки юристів Одеської області» та Яіцький Дмитро – член Спільки журналістів України, головний редактор інформаційного порталу «Інфопорт».

Олександр Рябець зазначив: «На сьогоднішній день, як ніколи, важливий діалог між судовою системою, суспільством та ЗМІ. Адже поширені в суспільстві стереотипи – це наслідок багаторічного мовчання. Проте, одними з перших, хто почав говорити – є Київський районний суд міста Одеси. Саме вони зробили цей важливий крок – запровадили «Електронний суд» та почали співпрацювати із засобами масової інформації». І цей успіх є фактичним прикладом для всієї України. USAID це побачили і допомагали впроваджувати проект.

Я відразу до нього дуже скептично ставився, не вірив в те, що це можливо в сучасних умовах та в нашій державі, але я дуже радий що це вийшло. Мені приємно ділитися цим досвідом з представниками судової системи всієї України».

Олександр Рябець

Дмитро Яіцький

Максим Шевченко

У свою чергу **Дмитро Яіцький**, головний редактор інформаційного порталу «Інфопорт», наголосив на тому, що зараз кожен чиновник стає все більш публічною особою. «Прошу не відкладати в довгий ящик роботу зі своєю репутацією. Вона у вас одна. Якщо ви зараз не почнете вносити позитивні нотки у діяльність своїх судів, то через три, шість, вісім, два-

надцять місяців від вас може нічого не залишитися», – зазначив він.

Також пан Яіцький звернув увагу на проблему ідентифікації особи при взаємодії з органами судової влади. «Вважаю, що справді остаточна персональна відповідальність буде лише тоді, коли при народженні людини буде присвоюватися лише один, особистий e-mail. Після цього,

якщо ми надсилаємо особі листа, нас вже не цікавить, прочитав він його чи ні – особа була повідомлена про якусь дію, у т.ч. судову».

Друга частина навчання дозволила гостям наочно побачити процес роботи в системі «Електронний суд». Співробітники суду та адвокат **Максим Шевченко** продемонстрували гостям

Валеріан Луняченко

Оксана Куриленко

Володимир Петренко

практичні аспекти роботи в системі «Електронний суд». Варто зазначити, що Електронний суд надає можливість ознайомитися з матеріалами справи без необхідності відвідування суду,

а також подати процесуальні документи і докази в електронному вигляді.

Які саме переваги "Електронного суду" існують для суддів та сторін судового провадження на

практиці, учасники заходів змогли дізнатися під час засідань під головуванням суддів Київського районного суду міста Одеси.

По закінченню навчань всі учасники отримали сертифікати.

**ПРЯМА
МОВА:**

Сергій Чванкін,
голова Київського районного
суду міста Одеси, голова
АССУ

Всім судам України доведеться працювати в електронному судочинстві, тому наше завдання – пом'якшити початок цього процесу і підготувати колег, – розповів Сергій Чванкін. – Ми щодня отримуємо безліч дзвінків і листів з питанням – що таке «Електронний суд», як він функціонує. Тому ми і хочемо допомогти колегам, поділитися досвідом з чого потрібно починати, як налагоджувати контакт з прокуратурою, податковою та іншими держорганами.

Ми самі досі вчимося, наші судді їздили в Молдову, Боснію і Герцеговину. У цій програмі немає нічого складного, головне мати бажання розвиватися і вдосконалюватися. А завдяки допомозі, яку надає проект USAID та нашим практичним порадам, кожен суд в країні, який почне запроваджувати у себе електронне судочинство, щоб воно працювало максимально ефективно, впорається з цим завданням, – висловив упевненість **Сергій Чванкін.**

Неллі Голубєва,
доктор юридичних наук,
професор, завідувач
кафедри цивільного
процесу, професор кафедри
цивільного права НУ «ОЮА»,
заслужений юрист України

В ідеалі, електронний суд – це повністю безпаперові відносини суду та учасників процесу, але цього досягло не так багато країн. І наскільки нам вдасться отак одразу запровадити цю систему – питання хороше.

Робота з електронним судочинством не тільки полегшує роботу суддям, адвокатам і юристам, але й робить сам процес більш прозорим і зрозумілим для людей, що в свою чергу підвищує престиж і авторитет судової системи в очах громадян.

Впровадження ІТ-технологій у судовій системі – це не данина моді, а необхідність і вимога сьогодення, це один зі шляхів прозорої діяльності суду та забезпечення доступності до судочинства. Саме ці технології допомагають наблизити суд до громадянина.

Олег Жученко,
прокурор Одеської області

«Єдиний суд України, в якому працює «Електронний суд» – це Київський районний суд

міста Одеси. Ми долучилися до цього проекту в минулому році, підписавши Програму спільних дій щодо впровадження обміну електронними копіями документів. В режимі дослідної експлуатації з лютого 2017 року в прокуратурі Одеської області діє електронна система «Е-прокуратура».

Миттєвий обмін інформацією реалізується за рахунок електронного документообігу.

Вхідна кореспонденція та внутрішні листи оцифровуються та направляються виконавцю чи адресату в електронному вигляді вже всередині програми.

Завдяки цьому прискорюється процес обробки інформації та виконання прокурорами своїх повноважень.

Прокуратуру та суд не потрібно розділяти, адже в нас одна мета – створити єдиний електронний інформаційний простір, а також взаємодіяти зі всіма державними органами.

Звичайно, всі ідеї та ідеальну модель електронного документообігу неможливо втілити за рік, проте ми працюємо над цим та є вже результати. Хочу зазначити, що дуже скоро електронний документообіг стане необхідністю, адже ми економимо не тільки бюджетні кошти, а й кошти громадян», – підсумував прокурор Одеської області.

Аріель Бергнер, іноземний експерт, суддя Магістратського суду Нетанії

Так, впровадження розпочалося у 2006 році в одному з судів. Пілотний проект розробляли та вдосконалювали протягом двох років. Мета – відійти від документів та перейти в електронний простір.

Головна перевага – можливість отримання доступу до системи з будь-якого місця. Для цього лише потрібно: комп'ютер або телефон, Інтернет та спеціальна карта. Це значно спрощує роботу. За допомогою телефону можна переглянути матеріали та перевірити пошту. Система є захищеною та її неможливо зламати.

Проте, як відомо, всюди є свої недоліки. Ізраїльська модель електронного судочинства не виняток. Що стосується проблем з якими вони зустрілись під час впровадження, то це складність системи, технічні недоліки та необхідність заносити в неї велику кількість документів.

Тетяна Кривonos, керівник апарату Апеляційного суду Чернігівської області

Це дуже гарна можливість ознайомитися з новою організацією роботи з точки зору запровадження електронного документообігу в судах, оскільки ми всі розуміємо, що з введенням нових кодексів ми, все ж таки, прийдемо до того, що більшість інформації буде виключно в

електронному ресурсі. Я зараз на стадії аналізу побаченого. На перший погляд я бачу користь від запровадженого досвіду та як нормальна людина, як працівник суду, зокрема, маю певні побоювання і застереження бо вважаю, що складнощі будуть.

Взагалі дуже приємно, що кінцева мета і остаточна ціль цього проекту – це задоволення споживачем судовими послугами та максимальний доступ до суду за спрощеною системою. Це прагнення є корисним, здається, і як для працівників суду, так і для суспільства. Я вперше в Одесі, і в цьому суді та мені приємно, що тут дуже гарні умови.

Олександр Сасевич, суддя Львівського окружного адміністративного суду

Для мене одне з основних питань діяльності судової влади, як члена Ради суддів України, все ж таки, є поява лідерів

судової влади. Ви знаєте, є дуже багато хороших суддів, моїх колег, але не кожен, на жаль, може бути лідером. І от саме Чванкін Сергій Анатолійович відноситься до категорії тих лідерів, які не бояться взятися за щось нове і пробують це реалізовувати наскільки можливо.

Сьогодні мені приємно було почути від спікерів про той досвід, який вже є в Київському районному суді. Ви молодці! Я думаю, що саме від ролі керівника, від ролі лідера, людини, яка спроможна взяти на себе таку роль, а саме запровадження електронного правосуддя, мабуть, є запорука того, що цей проект з'явився саме в Київському районному суді м. Одеси.

Наталія Король, керівник апарату Апеляційного суду Вінницької області

За електронним судом майбутнє всієї судової системи. Це топ-тема судової реформи, яка наразі відбувається, і такі заходи дуже потрібні. Адже вони популяризують судову владу завдяки заходам, які відбуваються в суді, і «Електронний суд» – найважливіший з них. Ми побачили практичну реалізацію, практичну сторону того, що прописано в новій редакції процесуальних кодексів. І я би дуже хотіла у вінницькому регіоні мати такий суд, з яким могла б запрацювати моя апеляція.

СУДДІ НОВОСТВОРЕНОГО ВЕРХОВНОГО СУДУ ЗАВІТАЛИ ДО ОДЕСЬКОГО СУДУ

8 грудня 2017 року став для суддів та співробітників Київського районного суду дуже насиченим та продуктивним: пройшло навчання з електронного судочинства для представників Запорізької, Дніпропетровської, Полтавської та Кіровоградської областей, досвідом поділився ізраїльський суддя Аріель Бергнер, також приємним сюрпризом став візит суддів Верховного Суду.

Тетяна Анцупова, Всеволод Князев, Єгор Краснов, Олена Білоконь є переможцями першого публічного конкурсу до Верховного Суду. Саме 8 грудня вони приїхали до Одеси в рамках всеукраїнських зустрічей суддів Верховного Суду з провідними закладами країни на тему «Верховний Суд – нова філософія судової влади».

Судді Верховного Суду прийняли запрошення голови Київського районного суду міста Одеси **Сергія Чванкіна** та розповіли про свої перші кроки

Зліва направо: Єгор Краснов, Тетяна Анцупова, Сергій Чванкін, Олена Білоконь, Всеволод Князев

на посаді суддів суду вищої інстанції.

«Розпочинаємо роботу Верховного Суду, вивчаємо разом із суддями першої та апеляційною інстанціями нові процесуальні кодекси, практика покаже

як будуть застосовуватися ці новели. Будемо вдячні за практику і судам першої інстанції, бо я наголошував неодноразово, що суди першої інстанції – це саме те місце, де ця практика і утворюється. Адже ви практику утворюєте, а ми узагальнюємо. Споді-

Всеволод Князев

ваємось на співпрацю з Вами, разом ми переможемо і наша судова система буде найкращою в Європі», – розпочав суддя ВС Всеволод Князев.

Олена Білоконь

Сгор Краснов та Тетяна Анцупова

«Я прийшла в суд з науки, досвіду роботи в суді я не мала, але для суддів першої інстанції я б хотіла донести наступний меседж: нові процесуальні кодекси відкривають нові шляхи комунікації між Верховним Судом та судами першої інстанції. Я дуже сподіваюся, що діалог між нами буде плідним та ефективним», – зазначила **Тетяна Анцупова**.

«Першочергові завдання, які наш суд ставить перед собою – це забезпечення єдності судової практики. Наразі ми детально

вивчаємо нове процесуальне законодавство: розділили між суддями цивільної палати і кожен доповідає з конкретного питання і ми разом обговорюємо. Адже з 15 грудня ми працюватимемо з вами за новими кодексами і нам треба бути до цього готовими. Підтримую своїх колег та сподіваюся на плідну співпрацю, щоб виконати головну місію і люди почали довіряти судам», – підсумувала **Олена Білоконь**.

«Ми також починаємо роботу з електронним судочинством,

тому дуже позитивним є приклад Київського районного суду міста Одеси, який вже давно впроваджує це в життя. Я переконаний, що це полегшить не тільки роботу і суддів, а й полегшить доступ до правосуддя учасникам процесу. Також хочу додати, що сталість судової практики – це є нагальне питання, над яким буде працювати Велика палата. Сподіваюся, що формування єдиної юрисдикції має позитивно позначитися на застосуванні права в цілому, – зазначив **Сгор Краснов**.

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО – НОВЕ ОБЛИЧЧЯ ПРАВОСУДДЯ

У 2019 році в судах України має запрацювати Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (так званий «Електронний суд»). Проте деякі українські суди не чекали судової реформи, щоб запровадити електронний документообіг у роботі з адвокатами, правоохоронними органами та «апгрейдитися» відповідно до кращих можливостей ІТ в судочинстві. Одним з таких судів є Київський районний суд Одеси, в якому за підтримки американської програми USAID «Нове правосуддя» запровадили пілотний проект «Електронний суд» ще у 2015 році.

Цій темі зокрема та перспективі «електронізації» судової системи нашої країни загалом була присвячена науково-практична конференція **Електронне судочинство – нове обличчя правосуддя**, яка відбулась 19 травня 2018 року в місті Одеса. Модератором заходу виступив **Сергій Чванкін**, голова Київського районного суду Одеси та голова Асоціації слідчих суддів України.

Захід організовано ГО «Асоціація слідчих суддів України» за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках програми «Нове правосуддя».

З вітальним словом виступили в.о. Директора Відділу програм з розвитку демократії та врядування **Деніел Райан**, член ВРП **Ігор Артемеко**, голова Одеського апеляційного адміністративного суду **Андрій Бітов**, голова Апеляційного суду Хмельницької області **Сергій Болотін**, прокурор Одеської області **Олег Жученко**, голова Апеляційного суду Херсонської області **Олександр Коровайко**, голова Апеляційного суду Рівненської

Зліва направо: Олег Полюхович, Петро Філюк, Олег Жученко, Сергій Болотін, Андрій Бітов, Ігор Артеменко, Деніел Райан, Сергій Сученко

області **Олег Полюхович** та голова Апеляційного суду Волинської області **Петро Філюк**.

Відкриваючи захід, голова Київського районного суду міста Одеси **Сергій Чванкін** наголосив на революційності реалізованого пілотного проекту, аналогів якому в Україні немає. Не дивлячись на те, що проект «Електронний суд» не є тотожним Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, що впроваджується на підставі нових редакцій процесуальних кодексів, практичні напрацювання зможуть бути застосовані і при переході на нову систему забезпечення бездокументарного діловодства.

Пан Чванкін повідомив, що суд налагодив співпрацю з органами прокуратури, поліцією, адвокатами, центром надання безоплатної вторинної правової допомоги, банками, міграційною службою, експертними установами. Також було налагоджено співпрацю з Державною виконавчою службою (можливе створення виконавчого документа в електронному вигляді) та Державною фіскальною службою (за час

роботи проекту 83 виконавчих документи направлено в електронному вигляді).

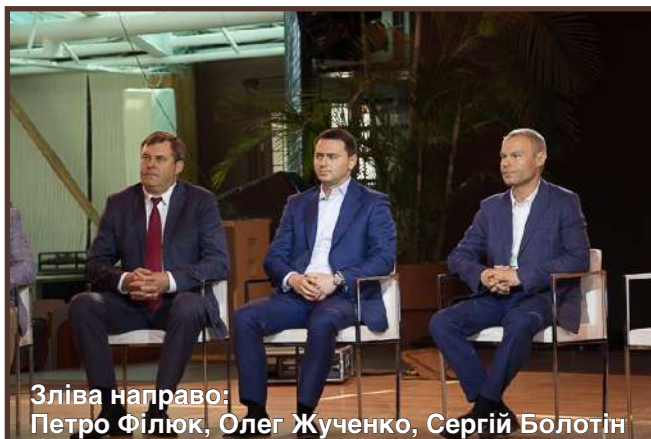
У своєму вітальному слові представник програми «Нове правосуддя» **Деніел Райан** зазначив, що Україна, на його думку, є глобальним лідером інновацій всесвітнього значення, що відіграють важливу роль для розвитку держави. Окремо він відзначив систему публічних закупівель ProZorro. Експерт висловив радість з приводу того,

Сергій Чванкін

Зліва направо:
Деніел Райан, Сергій Сученко

Зліва направо:
Петро Філюк, Олег Жученко, Сергій Болотін

що судова система долучається до цього прогресу. Він вважає, що за допомогою електронного судочинства судова влада стає більш прозорою.

На думку члена ВРП **Ігоря Артеменка**, запровадження електронного правосуддя є питанням не майбутнього, а сьогодення. За його словами, ВРП також працює в цьому напрямку.

Олег Жученко, прокурор Одеської області, наголосив, що майбутнє за людьми, які не просто використовують те, що їм дали, а самостійно вміють створювати зміни. «Саме з кваліфікованими ІТ-працівниками ми досягнемо значного успіху», – підкреслив спікер.

Професор **Неллі Голубєва** розповіла про досвід впровадження систем електронного документообігу в США, Південній Кореї, Великобританії та інших країнах. Доповідач зазначила, що українська модель, яка складається з вже впроваджених інструментів

(відкритий реєстр судових рішень, веб-портал судової влади, інформація про хід розгляду справи) вже є досить прогресивною.

- США. Тут працює система Case Management/Electronic Case Files (CM/ECF). Вона була запроваджена ще у 1995-1996 рр. Система дозволяє подавати документи справи (такі як заяви, пропозиції та клопотання) за допомогою інтернету. За її словами, сайти майже кожного суду США прості та аскетичні, там міститься достатньо звичайної інформації для адвокатів без певних дизайнерських рішень. Пані Голубєва зазначила, що одним з важливих моментів у США є те, що база даних з усіх судових прецедентів розміщена на державному сайті, але вона платна (на відміну від України, де Єдиний державний реєстр судових рішень знаходиться у вільному доступі).

- Австралія. На головному сайті Федерального суду пропонується подивитися відео про те, як користуватися електронним судом. Концепція відео: змучений юрист зі стосом паперу порівнюється з успішним юристом, який виконує роботу з судами за допомогою кліків кнопкою мишки. Австралійці дуже пишаються своєю системою е-правосуддя (особливо можливістю судових розглядів за допомогою відеоконференцзв'язку).

- Китай. Суд м. Чженчжоу вперше у 2016 р. провів судовий процес з використанням популярного месенджера WECHAT. 18.08.2017 р. у м. Ханчжоу відкрився перший у світі (як представили його китайці) інтернет-суд. На презентацію вони запросили всіх представників інформагентств. Технологічна суть його роботи полягає в тому, що весь процес ведеться за допомогою відеоконференції. Всі

Судді Павло Прохов та Оксана Куриленко

особи, які «підключені», вважаються присутніми.

- Великобританія. Доповідач відзначила роботу Money claim Online – система електронної подачі документів, що є доступною для громадян та адвокатів.

- Італія. Processo Civile Telematico – основна система електронної подачі документів для цивільних справ.

- Польща. Електронний суд Любліна (розпочав роботу 01.01.2010 р.) розглядає всі справи наказного провадження лише в електронному вигляді. До компетенції електронного суду належить розгляд справ про стягнення грошових коштів.

- Сінгапур. Судочинство повністю здійснюється без паперових носіїв.

«Окрім позитивних моментів, про які всі говорять, у контексті можливості спілкування з судом за допомогою електронного судочинства, проблемним моментом є можливість збереження таких обсягів інформації. Однак, на мою думку, наші IT-фахівці впораються з цією проблемою. Проте є ще багато процедурних та процесуальних моментів, над якими зараз потрібно працювати. Зокрема, це проблеми термінів подачі документів, прийняття докумен-

тів судом, «втома» від IT-технологій, якщо ляже велике навантаження на апарат суду тощо. Загалом, все це можна вирішити. Вчасно проведене навчання, технологічна підтримка, якісна апаратура зможуть вирішити ці проблеми. Головну роль відіграє загальне переконання в тому, що електронний суд запрацює. Нехай у завеликому масштабі, нехай потім виникне багато проблем... Однак якщо ми будемо відслідковувати ці проблеми, якщо ДСА увесь час триматиме руку на пульсі цього нововведення, то ці всі проб-

леми можна буде вирішити», – підсумувала **Неллі Голубєва**.

Що у Верховному Суді?

Своїми баченням поділилися також судді Верховного Суду **Олена Кібенко**, **Ганна Вронська**, **Наталія Коваленко** та **Тетяна Анцупова**, суддя судді Київського апеляційного адміністративного суду **Оксана Епель**.

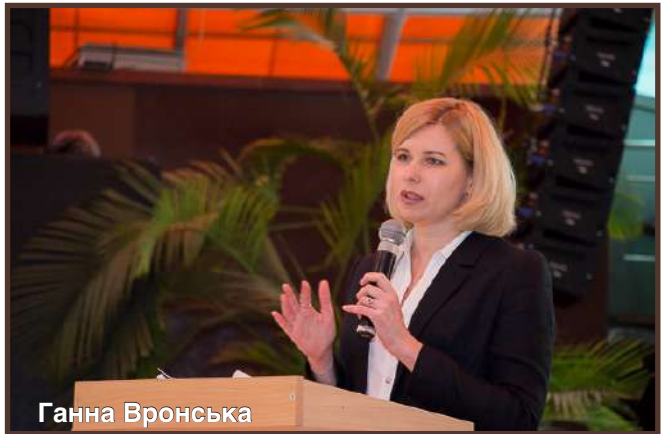
Про перспективи використання переваг та опцій електронного судочинства Верховним Судом

Зліва направо: Олена Кібенко, Оксана Епель, Ганна Вронська, Наталія Коваленко, Тетяна Анцупова, Сергій Чванкін

Зліва направо:
Олена Кібенко, Оксана Епель

Ганна Вронська

розповіли судді Верховного Суду **Ганна Вронська** та **Олена Кібенко**.

За словами пані Вронської, Верховний Суд вже почав запроваджувати нову структуру судового рішення. Вона відрізняється більшою структурованістю. Це перший крок до впровадження електронного судочинства. «У вступній частині рішення стисло викладаються обставини, що були досліджені судами попередніх інстанцій. В основній частині ми коментуємо, чому прийняли саме таке рішення. Наприкінці міститься 2-3 абзаци про правильне застосування норми права», – пояснює суддя.

Отже, використання нової структури судового рішення дозволить кожному учаснику справи з легкістю відшукати його аргумент у судовому рішенні та прочитати оцінку цього аргументу судом. За допомогою пошукової оптимізації можна буде відслідковувати правові позиції різних судів. Таким чином можна буде отримати чітку та структуровану інформацію щодо рішень інших судів. Цю інформацію зможуть використати громадяни під час написання касаційних скарг.

«Раніше, ще коли я працювала адвокатом, ми писали так: чим більша касаційна скарга, тим вона краща. Проте зараз ми розуміємо, що адвокати роблять не зовсім правильні акценти», – зауважила доповідач. За її словами, існує багато запитань та

нарікань. Не всі судді сприймають нову структуру документа, але це питання часу.

«Ми чекаємо, коли запрацює Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система. Крок за кроком Верховний Суд починає переходити до електронного документообігу. В США ми бачили, як американські юридичні фірми надсилають до суду документи лише в електронному вигляді. Нам потрібно починати з простого, а саме зробити зручний таймінг для всіх учасників процесу. Можуть бути зловживання, існує багато питань... Але якщо ми будемо сидіти на місці, то з місця не зрушимо», – підкреслила пані Вронська. Вона вважає, що електронне судочинство – це можливість підвищити рівень довіри суспільства до судової системи.

Олена Кібенко розповіла, як працює електронне судочинство у Великій палаті Верховного Суду. «Впровадження системи в Київському суді Одеси – це особиста ініціатива людей, без бажання яких це не запрацює навіть попри прийняті законодавчі зміни», – зазначила вона. Велика палата ВС – це 17 суддів з різних юрисдикцій. Без електронного суду складно буде налагодити роботу.

Згідно з доповіддю Олени Кібенко, у Великій Палаті справи отримуються як у паперовій, так і в електронній формі (скан-копії документів). Це не вимога законодавства, а внутрішній документообіг. Скануються не всі, а лише базові документи. «Важливо запровадити можливість робити закладки або примітки на електронному документі. Однак у нас поки що немає такої можливості», – зазначила суддя.

Зліва направо:
Наталія Коваленко, Тетяна Анцулова, Сергій Чванкін

Олександр Сасевич

Тут немає календаря судді. Є лише паперові переліки, на базі яких можна сформуванати у програмі перелік всіх засідань Великої палати. Існує окремий електронний календар відпусток. Також важливо запровадити віддалений доступ роботи.

Недоліком є незручна форма діловодства, подібна до Excel. Немає версії, адаптованої до суддівських потреб. Немає пошуку та менеджера завдань.

Комунікація перш за все

Про комунікацію в соціальних мережах для судової гілки влади

розповів суддя Львівського окружного адміністративного суду **Олександр Сасевич**. Він зазначив, що на сьогодні кількість користувачів інтернету в Україні становить 21,6 млн. За словами спікера, інтернет – це можливість комунікації для суспільства. За статистикою (2018 р.), яку привів пан Сасевич, 67% українців, які користуються інтернетом – це користувачі Facebook, 81% – користувачі YouTube, 24% – користувачі Instagram.

За словами спікера, соціальні мережі – це різноманітні канали комунікації у режимі онлайн, що дозволяють представникам судової системи взаємодіяти,

ділитись інформацією та співпрацювати. Соціальні мережі, на його переконання, дають можливість вести діалог, на відміну від сайтів, які передають інформацію аудиторії і цим самим забезпечують лише односторонню комунікацію.

Далі у своїй доповіді Олександр Сасевич проаналізував кожну з найбільш популярних соціальних мереж в Україні та пояснив, як судова гілка влади може використовувати їх можливості на свою користь. На його думку, Facebook-сторінки Верховного Суду та ВКССУ повністю відповідають духу розвитку. Аналогічно він висловився про YouTube-канал Вищої ради правосуддя.

Головний результат грантового проекту, який понад півроку реалізовувався на базі Київського районного суду міста Одеси – запровадження опцій електронного судочинства в чотирьох регіонах України. Представники Вінничини, Черкащини, Херсонщини та Сумщини презентували свої перші успіхи і результати, які не можуть не надихати суди інших регіонів.

Так, керівник апарату Придніпровського суду міста Черкаси **Леся Дзюман** повідомила, що після проходження навчання на базі Київського районного суду міста Одеси, в ТУ ДСА України у Черкаській області 22 листо-

Зліва направо: Сергій Болотін, Андрій Бітов, Петро Філюк, Сергій Чванкін, Ігор Артеменко, Олег Полюхович, Деніел Райан, Сергій Сученко

пада 2017 року було проведено семінар-навчання на тему: «Обговорення проблем, що виникають з інформаційно-технічного забезпечення у місцевих судах Черкаської області та реалізація проекту «Електронний суд» в Черкаській області».

В цьому заході взяли участь представники управління інформатизації судів та судової статистики ДСА України, судді та працівники апаратів місцевих судів Черкаської області.

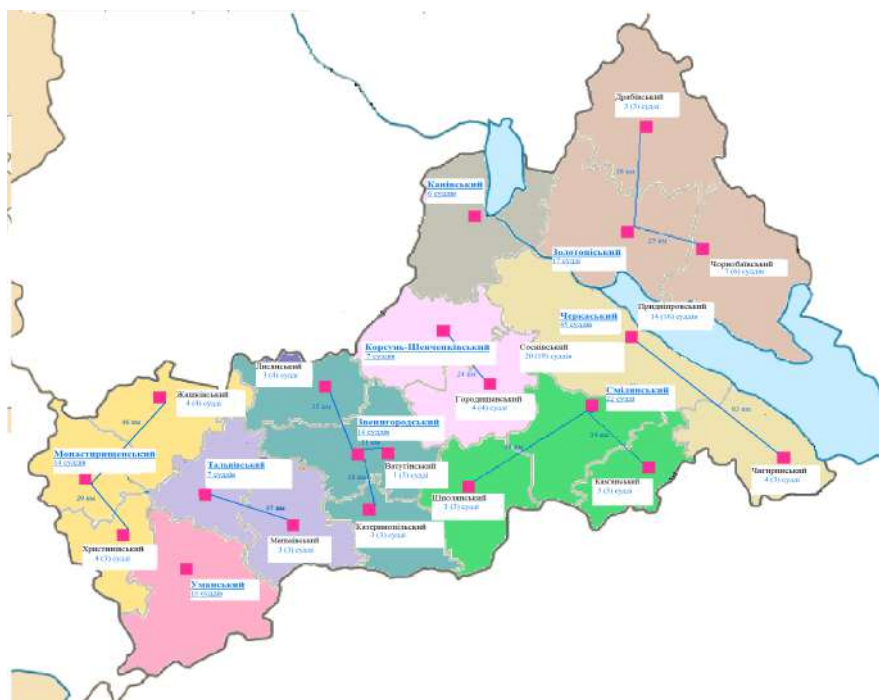
На заході були розглянуті та обговорені можливі варіанти реалізації проекту «Електронний суд» в Черкаській області.

Керівник апарату Придніпровського районного суду м. Черкаси презентувала програму впровадження електронного обміну копіями документів між органами прокуратури та Придніпровським районним судом м. Черкаси, як одного з шляхів підвищення ефективності взаємодії в умовах законодавчих змін.

В результаті судової реформи згідно Указів Президента в Черкаській області утворено 9 окружних судів.

Леся Дзюман зазначила, що наразі проводиться активна робота та вже заплановано наступні етапи впровадження проекту «Електронний суд» в Черкаській області:

- забезпечення сучасними матеріально-технічними засобами всі окружні суди області;
- вдосконалення і модернізація існуючих локальних обчислювальних мереж у судах;
- організація семінарів з працівниками апаратів судів щодо досвіду реалізації проекту «Електронний суд» в Придніпровському районному суді м. Черкаси;
- проведення робочих зустрічей з державними органами та іншими установами щодо переваг електронного здійснення судочинства;
- проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення та відвідувачів суду для підвищення їх поінформова-

Витрати бюджетних коштів на направлення 1 судової повістки в Черкаській області

Судова повістка	Вартість	Час отримання
Направлена смс-повідомленням	1 грн. 56 коп.	декілька хвилин
Направлена рекомендованим листом	20 грн. (поштові послуги, конверт, папір)	5-7 днів
Потенційна економія коштів та часу в межах регіону	18грн. 44коп.	5-7 днів

ності щодо впровадження «Електронного суду»;

- здійснення відповідних заходів для комплексного забезпечення безпеки та захисту інформації.

Завершуючи свій виступ, **Леся Дзюман** звернула увагу на основні переваги «Електронного суду»:

- ✓ доступність та оперативність;
- ✓ швидкість розгляду справ та обмін інформацією;
- ✓ рух справ по судах різних інстанцій;

✓ економія коштів на відправку кореспонденції;

✓ поступовий перехід на електронний суд дозволяє в подальшому зручно зберігати справи з моменту їх надходження до передачі в архів;

✓ у подальшому система «електронного правосуддя» буде складовою частиною електронного уряду.

Виступи спікерів, динамічне обговорення та жвава дискусія – форум вдався плідним та конструктивним.

Співробітники апарату Київського районного суду міста Одеси

Суддівський колектив Київського районного суду міста Одеси

ШЛЯХИ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ

**Вероніка Черевата,
голова Арцизького
районного суду
Одеської області**

судоустрій і статус суддів», саме Рада суддів України здійснює контроль за дотриманням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, Голови чи членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови Державної судової адміністрації України чи його заступників; приймає рішення про врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів у діяльності зазначених осіб (у разі якщо такий конфлікт не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом).

Останнім часом у суддів все частіше виникають питання щодо наявності чи відсутності конфлікту інтересів у їх діяльності та визначення компетентного органу з питань запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, до якого у відповідних випадках вони можуть звертатися.

У разі виникнення у судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів врегульовується в порядку, визначеному процесуальним законом), реального чи потенційного конфлікту інтересів він зобов'язаний не пізніше наступного робочого дня з моменту виникнення такого конфлікту інтересів у письмовій формі повідомити про це Раду суддів України.

Оскільки, відповідно до п. 6 ч. 8 ст. 133 Закону України «Про

Також Рішенням ради Суддів України від 7 грудня 2017 р. визначено, що єдиним компетентним органом з питань запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, до якого у відповідних випадках можуть звертатися судді, є Рада суддів України.

Діяльність Ради суддів України у сфері врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів спрямована на формування єдиного підходу до розуміння і дотримання правил врегулювання цього питання. На основі звернень суддів, Рада суддів України приймає рішення, якими роз'яснює найважливіші та актуальні питання врегулювання конфлікту інтересів суддями.

Якщо Радою суддів України було прийнято рішення про затвердження висновку щодо

наявності конфлікту інтересів в діяльності особи, яка звернулася до Ради за роз'ясненням щодо наявності в її діяльності конфлікту інтересів, така особа вважається такою, що своєчасно повідомила про конфлікт інтересів, якщо таке звернення було надіслано у строки, передбачені Законом України «Про судоустрій та статус суддів».

Якщо суддя отримала підтвердження про відсутність конфлікту інтересів, вона звільняється від відповідальності, якщо у діях, щодо яких вона зверталася за роз'ясненням пізніше буде виявлено конфлікт інтересів.

Закон України «Про запобігання корупції» визначає терміни потенційного та реального конфліктів інтересів, а саме:

потенційний конфлікт інтересів – наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень;

реальний конфлікт інтересів – суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень.

Відмінність між цими поняттями полягає в тому, що для встановлення факту реального конфлікту інтересів недостатньо констатувати існування приватного інтересу, який потенційно може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а слід безпосередньо

встановити, що, по-перше, приватний інтерес наявний, по-друге, він суперечить службовим чи представницьким повноваженням, а по-третє, така суперечність не може вплинути, а реально впливає на об'єктивність чи неупередженість прийняття рішення чи вчинення дій.

Судді повинні вирішувати приватні та робочі справи так, щоб мінімізувати можливий конфлікт під час виконання своїх суддівських обов'язків.

Потрібно розрізняти конфлікт інтересів, який може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом, так і конфлікт інтересів, який не може бути врегульовано у процесуальний спосіб.

Якщо конфлікт інтересів виник під час судових проваджень у кримінальних, цивільних, адміністративних, господарських справах, або під час розгляду матеріалів про адміністративне правопорушення способами врегулювання конфлікту інтересів є: розкриття суддею інформації про конфлікт інтересів, відвід і самовідвід. У випадку, коли за наслідками розкриття інформації відвід не заявлено – конфлікт інтересів вважається врегульованим, наприклад: «Наявність у судді або членів його сім'ї будь-якої кількості акцій господарського товариства, яке є одним з учасників судової справи, що знаходиться у провадженні судді, створює конфлікт інтересів та потребує врегулювання шляхом повідомлення учасників судового засідання про наявність цих обставин та вирішення питання про відвід чи самовідвід відповідно до процесуальних кодексів України. За відсутності заявленого відводу конфлікт інтересів вважається врегульованим».

Судді повинні заявити самовідвід у випадку, якщо вони вважають, що не зможуть ухвалити неупереджене рішення.

Щоб уникнути безпідставних самовідводів, судді повинні ретельно вивчати питання щодо наявного чи можливого конфлікту інтересу.

Наприклад якщо близькі родичі судді працюють у експертних установах, які мають повноваження щодо експертних висновків у справах, що знаходяться у провадженні судді, створює конфлікт інтересів в залежності від посадових обов'язків цієї особи і врегульовується у спосіб, що передбачений процесуальним законом.

Слід зауважити, що порушення правил відводу може бути підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Однак складання уповноваженими державними органами протоколів про притягнення судді до адміністративної відповідальності за порушення правил відводу або самовідводу у зв'язку з конфліктом інтересів у розгляді певних справ містить ознаки втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя.

Законодавством встановлено 3 категорії осіб, стосунки з якими впливають на наявність конфлікту інтересів у суб'єктів, на яких поширюється дія закону «Про запобігання корупції». Законом України «Про запобігання корупції» у статті 1 визначено поняття членів сім'ї та близьких осіб, а рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 31 жовтня 2016 року, яким затверджено форму декларацій родинних зв'язків судді та кандидата на посаду судді, встановлює перелік осіб, з якими у судді є родинні зв'язки.

Дружні стосунки особи не підлягають правовому регулюванню, Закон прямо не називає у переліку осіб, стосунки з якими впливають на наявність конфлікту інтересу, осіб, пов'язаних з суддями дружніми стосунками, сусідськими відносинами, є

кумами, осіб, які разом із суддями навчалися в освітніх закладах, були колегами протягом певного періоду, або іншим чином проводили тривалий час разом.

У випадку існування приватного інтересу за участі таких осіб суддям потрібно брати до уваги наступні обставини: характер знайомств з наведеними особами, тривалість дружніх, сусідських або інших особистих позаслужбових стосунків, наявність фактичного періодичного спілкування з цими особами та інші факти, які характеризують ступінь особистих стосунків судді.

До дружніх стосунків належать і стосунки судді з такою категорією осіб, як «друзі» у соціальних мережах, які можуть впливати на приватний інтерес судді.

Відповідно до позиції Ради суддів, яка підкріплена міжнародною судовою практикою, термін «друг», що використовується для позначення людей, які згодні увійти в контакт через соціальні мережі, не означає дружніх стосунків в традиційному сенсі цього слова. Існування контактів між різними людьми через ці мережі не достатньо, щоб встановити конкретну упередженість; соціальна мережа є просто специфічним засобом комунікації між людьми, які мають спільні інтереси, і в цьому випадку – однаковий рід занять.

Ступінь близькості між «друзями» у соціальній мережі суттєво варіюється. Позначення людини як «друга» в Facebook не розрізняє близького друга та далекого знайомого. Оскільки «друг» в соціальній мережі не обов'язково є другом у традиційному значенні цього слова. Отже, лише факт того, що суддя є «другом» в Facebook з адвокатом сторони чи свідком, не більше, не є підставою для обґрунтованого побоювання, що суддя не може бути неупередже-

ним або що суддя знаходиться під впливом Facebook «друга».

Отже, «дружба» судді у соціальній мережі зі стороною у справі (адвокатом, свідком тощо) під час розгляду справи за участю таких осіб не створює конфлікту інтересів.

Конфлікт інтересів, який не може бути врегульовано у процесуальний спосіб, повинен бути врегульований самостійно, або у разі неможливості врегулювати конфлікт інтересів самостійно, суддя повинен звернутись до Ради суддів України з метою його зовнішнього врегулювання відповідно до статті 29 Закону України «Про запобігання корупції» та ст.16 Порядку здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо конфлікту інтересів в діяльності суддів та інших представників судової системи та його врегулювання, затвердженого Рішенням Ради суддів України від 4.02.2016 р. № 2.

За результатами розгляду звернень, повідомлень, заяв та іншої інформації щодо конфлікту інтересів, Рада приймає рішення.

Рада суддів України у своєму рішенні від 12.05.2016 № 36, надала роз'яснення, що робота в одній судовій установі суддів і їх близьких осіб сама по собі не породжує конфлікт інтересів. Для визначення наявності або відсутності конфлікту інтересів за таких умов слід виходити зі співвідношення посадових обов'язків.

Якщо близькі особи судді вже працюють у тому ж суді, варто

аналізувати їх посади та посадові обов'язки. Для конфлікту інтересів, який не врегульовується у спосіб, визначений процесуальним законом, мають значення адміністративні посади, які стосуються всіх суддів суду, а саме: посади судового розпорядника, архіваріуса, працівників кадрового відділу суду, консультанта суду, керівника апарату.

Не виникає конфлікту інтересів, якщо близькі особи суддів займають посади секретаря судового засідання, помічника судді – за умови, що вони працюють у інших суддів судової установи, з якими не пов'язані родинними зв'язками, і жодним чином їх обов'язки з такими суддями не перетинаються.

У випадку, якщо в у одному суді працюють суддя (голова суду або виконуючий обов'язки голови суду, заступник голови суду або виконуючий обов'язки заступника голови суду) та його близька особа на посаді, яка не знаходиться у організаційному підпорядкуванні судді (голови суду або виконуючого обов'язки голови суду, заступника голови суду або виконуючого обов'язки заступника голови суду), та службові обов'язки яких не перетинаються (помічник іншого судді, консультант будь-якого підрозділу, спеціаліст тощо) конфлікт інтересів відсутній за умови якщо суддя (голова суду або виконуючий обов'язки голови суду, заступник голови суду або виконуючий обов'язки заступ-

ника голови суду) фактично не бере участі у вирішенні питань, які стосуються працівника апарату, у тому числі шляхом голосування на зборах суддів за питання, яке стосується такого працівника, або якщо фактично такий працівник апарату суду не виконує обов'язки за дорученням цього судді (голови суду або виконуючого обов'язки голови суду, заступника голови суду або виконуючого обов'язки заступника голови суду).

За порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів суддів чинним законодавством встановлено два види відповідальності – дисциплінарну та адміністративну (стаття 106 закону України «Про судоустрій та статус суддів»; стаття 172-7 КпАП України).

Критерієм розмежування виду відповідальності, до якої може бути притягнуто суддю за порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, є характер конфлікту інтересів.

Порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів суддею під час відправлення правосуддя (конфлікту, який врегульовується у спосіб, визначений процесуальним законом) тягне за собою дисциплінарну відповідальність, встановлену законом України «Про судоустрій та статус суддів».

На відміну від зазначеного порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, який виникає у діяльності судді поза відправленням правосуддя, і який не може бути врегульований у спосіб, визначений процесуальним законом, тягне за собою адміністративну відповідальність відповідно до норм КпАП України.

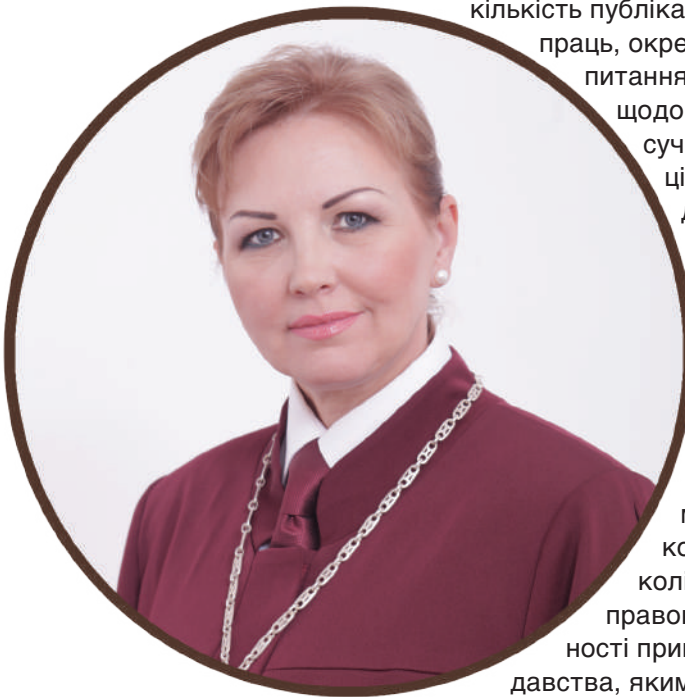
Якщо суддю було притягнуто до адміністративної відповідальності, це не звільняє її від обов'язку врегулювати конфлікт інтересів.

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ ПРИ РОЗГЛЯДІ СПРАВ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

**Наталя Шаптала,
кандидат юридичних наук,
суддя Конституційного Суду України**

Проте, не зважаючи на значну кількість публікацій та наукових праць, окремі актуальні питання, зокрема, щодо застосування сучасних інформаційних технологій для доказування у конституційному судовому процесі, все ще лишаються малодослідженими, що певною мірою має наслідком наявність колізій та ознак правової невизначеності приписів законодавства, яким врегульовано діяльність органу конституційної юрисдикції, як важливого елементу загальнодержавного механізму щодо захисту прав і основоположних свобод особистості.

Прошло більше десяти років з моменту появи першої техногенної хвилі сучасності в суди, пише голова Латиноамериканської асоціації юристів, професор Дж. Мойєда. Нині технології пропонують безліч послуг суддям, а також адвокатам, свідкам та присяжним. Практично кожна особа, яка певною мірою бере участь у процедурі судового засідання, знаходиться під впливом сучасного електронного суду. Цікаво, – продовжує професор, що технологічні досягнення вирівнюють ігрове поле тільки у випадках, коли сторони мають однако-

вий рівень доступу до технологій. Натомість, коли одна зі сторін отримує можливість більшою мірою використовувати технологічні ресурси для підтримки своїх аргументів виникають ускладнення щодо відновлення справедливості. Однак, незалежно від того, сучасні технологічні досягнення у судовому процесі сприяють, зменшенню судових витрат, покращенню умов діяльності присяжних, скороченню строків судового провадження, підвищенню рівня довіри громадськості до суду [1, р. 1].

Як зазначається з цього приводу у п. 28. Висновку № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів: «комп'ютеризація здатна покращити якість роботи судді, наприклад, за допомогою бази даних з посиланнями на судові рішення, законодавчу базу, наукові праці з правових питань, коментарі до постановлених рішень, а також інші форми обміну інформацією між суддями. Довершені та найповніші бази даних для такого обміну в зазначеній сфері мають бути доступними на безоплатній основі, з огляду на те, що судді могли б перевірити усі можливі джерела інформації з правових питань, які доступні іншим учасникам процесу (адвокатам, експертам та ін.). Така правова допомога має сприйматися як допоміжний засіб в судовому процесі та має покращувати процес прийняття рішень суддею, а не обмежувати його[2].

Дійсно, «судова інформація», – яка на думку А. Маргаряна, –

В юридичній літературі проблеми, пов'язані із функціонуванням інститутів конституційного судового контролю, досліджувалися багатьма вітчизняними вченими, зокрема: О.О. Бандурою, Ю.В. Бауліним, В.Ф. Бойком, В.Д. Бринцевим, Ю.М. Грошевим, Н.Л. Дроздович, А.Я. Дубінським, В.М. Кампо, Н.І. Клименко, О.Ф. Коні, В.О. Коноваловою, М.В. Костицьким, Н.В. Кушаковою-Костицькою, В.Т. Маляренком, О.М. Мироненком, М.М. Михєєнком, М.А. Погорецьким, Б.М. Пошвою, П.М. Рабиновичем, В.В. Речицьким, А.О. Селівановим М.І. Сірим, А.А. Стрижаком, В.М. Шаповалом, В.Ю. Шепітьком та багато іншими.

визначається «як цілеспрямований процес мінімізації ентропії (невизначеності) щодо можливої, дозволеної або забороненої поведінки суб'єктів суспільних відносин у сфері процесуальної і позапроцесуальної діяльності судів загальної юрисдикції» [3, с. 68], є центральним, базовим поняттям в процесі нормативно-правового регулювання інформаційних відносин у сфері відправлення правосуддя.

Водночас, коли йдеться про інформативні технології у судовому процесі судів загальної юрисдикції, то слід враховувати, що «суд, – як писав А. Белкін, – у судовому процесі стоїть над сторонами, він судить, а не доказує, йому лише на стадії судового слідства належить функція дослідження та оцінки наданих сторонами доказів. Але реалізація цієї функції ще не значить участі в доказуванні, бо суд не повинен збирати докази, тобто формувати доказову базу» [4, с. 26].

Схожої позиції дотримуються Є. Коваленко та П. Лупинська, які зазначають, що «різноманіття поглядів з цього питання має в своїй основі однакове розуміння доказування тільки як діяльності, що обмежується підтвердженням істинності, правильності тези, яка висувається. З цих позицій стверджується, що суд пізнає, а доказують сторони» [5, с. 328].

Натомість, конституційний судовий процес не є змагальним, оскільки особи, залучені до нього, згідно з законодавством мають статус не «сторін», що є обов'язковим у змагальному судовому процесі, а «учасників». При цьому, змагальність у конституційному судовому процесі виключається при розгляді будь-яких питань, вирішення яких віднесено до повноважень Конституційного Суду України (далі КСУ, Суд), а не тільки тлумачення, як вважає Т. Хабрієва, яка зокрема, зазначає що «особливість справ по тлумаченню Конституції полягає в тому, що тут практично немає протибор-

ства різних сторін, а є спільне бажання того чи іншого учасника з'ясувати сенс конституційної норми» [6, с. 134].

«Судовий конституційний контроль, – слушно зауважує Ж. Овсепян, – мало пов'язаний з дослідженням фактичних обставин справи, доказом їх повноти та достовірності» [7, с. 480]. Суд не тільки не є зв'язаний інформацією, наданою учасниками зазначеного процесу, а й використовує її на свій розсуд та має повноваження у разі необхідності отримувати докази за своєю власною ініціативою.

Отже, основною метою застосування інформаційних технологій у конституційному судовому процесі є не архівування його актів, а сприяння отриманню Судом та його робочими органами інформації, необхідної для створення доказової бази об'єктивних, повністю досліджених та належним чином аргументованих рішень з питань, віднесених до його повноважень.

Хоча вітчизняний конституційний процес не є прецедентним у повному розумінні цього поняття, однак слід зазначити, що значну роль у процесі доказування при розгляді справ відіграють юридичні (правові) позиції, що сформульовані у його попередніх актах, та які, – за висловом В. Тація, – є «так би мовити «серцевина» рішень конституційного суду» [8, с. 31]. У їх основу, – вважає він, – покладено наукові знання, конституційні принципи, правові доктрини й розуміння права [8, с. 37].

Для зменшення часу пошуку цих позицій серед маси актів, нині в КСУ функціонує спеціалізована інформаційно-пошукова програма «Терміни та поняття, роз'яснення яких надав Конституційний Суд України». В її базу у алфавітному порядку вміщено інформацію про юридичні (правові) позиції Суду щодо розуміння значень термінів та понять, сформульованих ним у контексті питань, які були порушені авто-

рами конституційних подань або звернень, наприклад:

«акція: – як цінний папір:

акція – це цінний папір без установленого строку обігу, що засвідчує дольову участь у статутному фонді акціонерного товариства, підтверджує членство в акціонерному товаристві та право на участь в управлінні ним, дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду, а також на участь у розподілі майна при ліквідації товариства. Акції згідно законодавства є об'єктами права приватної власності, і відповідно до положень статті 41 Конституції України суб'єкт права власності на акції має право ними володіти, користуватися і розпоряджатися, тобто може без обмежень їх продавати, обмінювати, дарувати, заставляти, заповідати тощо. Водночас зі змісту положень цієї статті та статті 13 Конституції України вбачається, що право власності певною мірою може бути обмежено, оскільки використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства. Тобто юридично забезпечена можливість здійснювати правомочності щодо володіння, користування і розпорядження власника належним йому майном не може виходити за межі, встановлені правовими нормами, що регулюють відносини у сфері власності (Рішення від 11 травня 2005 року № 4-рп/2005);

- як об'єкт відчуження:

під примусовою реалізацією майна підприємств у законодавстві розуміється відчуження об'єктів нерухомого майна та інших основних засобів виробництва, що забезпечують ведення виробничої діяльності цими підприємствами, а також акцій (часток, паїв), які належать державі в майні інших господарських товариств і передані до статутних фондів цих підпри-

емств (Рішення від 10 червня 2003 року № 11-рп/2003)»;

«ЖИТТЯ:

- *особисте фізичної особи:*
особистим життям фізичної особи є її поведінка у сфері особистісних, сімейних, побутових, інтимних, товариських, професійних, ділових та інших стосунків поза межами суспільної діяльності, яка здійснюється, зокрема, під час виконання особою функцій держави або органів місцевого самоврядування (Рішення від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012);

- *сімейне:*

сімейне життя – це особисті майнові та немайнові відносини між подружжям, іншими членами сім'ї, яке здійснюється на засадах, визначених у Сімейному кодексі України: кожна особа має право на повагу до свого сімейного життя (частина четверта статті 4); ніхто не може зазнавати втручання в його сімейне життя, крім випадків, встановлених Конституцією України (частина п'ята статті 5); регулювання сімейних відносин здійснюється з урахуванням права на таємницю особистого життя їх учасників, їхнього права на особисту свободу та недопустимості свавільного втручання у сімейне життя (частина четверта статті 7) та інше (Рішення від

20 січня 2012 року № 2-рп/2012)»;

«Об'єкт:

- *права власності подружжя (спільної сумісної):*

приватне підприємство (або його частина), засноване одним із подружжя, – це окремий об'єкт права спільної сумісної власності подружжя, до якого входять усі види майна, у тому числі вклад до статутного капіталу та майно, виділене з їх спільної сумісної власності (Рішення від 19 вересня 2012 року № 17-рп/2012);

- *права приватної власності:*
відновлені та проіндексовані згідно із законом вклади є об'єктом права приватної власності громадян. З огляду на це дія статей 22, 41, 64 Конституції України поширюється також і на відносини власності, об'єктом яких є зазначені вклади (Рішення від 10 жовтня 2001 року № 13-рп/2001);

- *права приватної власності на житло:*

об'єктами права приватної власності є жилі будинки, квартири (Рішення від 9 листопада 2011 року № 14-рп/2011)

- *права комунальної власності:*
під терміном "юридичні особи – підприємства, що є об'єктами права комунальної власності", слід розуміти тільки комунальні унітарні підприємства (Рішення

від 20 червня 2007 року № 5-рп/2007)» та багато інших визначень.

Крім цього на внутрішньому сайті КСУ розміщено класифіковані за видами та часом прийняття, матеріали справ, розглянуті протягом його діяльності, що дає можливість отримати інформацію, пов'язану з доказуванням у цих справах (конституційні подання та звернення, відповіді науково-дослідних закладів та вишів на запити судді-доповідача тощо) з метою її використання для доказування при розгляді нових справ.

Слід також відмітити, що однією з характерних особливостей доказування у конституційному судовому процесі є певним чином наявність ситуації інформаційної невизначеності. Необхідність її подолання обумовлює наявність у суб'єкта доказування потреби отримання, детального аналізу та творчого осмислення отриманої інформації (у тому числі ініціативної).

За таких обставин, велике значення у процесі доказування як основному факторі дотримання визначеного Конституцією України принципу обґрунтованості рішення та висновку КСУ, – має можливість вільного доступу суддів та учасників конституційного судового про-

цесу до інформаційних ресурсів ОБСЄ, Європейського суду з прав людини, Венеціанської комісії та інших впливових міжнародних організацій у галузі права.

Запровадження сучасних інформаційних технологій та методологічно-правових вимірів, є позитивним фактором у організації діяльності Конституційного Суду України, тому ці питання потребують подальшого розвитку та ширшого застосування у конституційному судовому процесі, з метою оперативного отримання суддями та учасниками цього процесу необхідних знань (об'єктивної інформації) та їх використання для досягнення цілей конституційного провадження.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню актуальних питань, пов'язаних із застосуванням сучасних інформаційних технологій для доказування у судовому конституційному процесі, які на цей час є малодослідженими, що певною мірою має наслідком наявність колізій та ознак правової невизначеності приписів законодавства, яким врегульовано діяльність конституційної юрисдикції, як важливого елементу загальнодержавного механізму захисту прав і основоположних свобод особистості.

Ключові слова: доказування, інформаційні технології, інформація, конституційний судовий процес.

Shaptala N.K. «Application of modern information technologies in the process of proving when considering cases by the Constitutional Court of Ukraine»

Summary

The article is devoted to the study of topical issues related to the use of modern information technologies to prove in the judicial constitutional process, which at the time are not well-researched, which to a certain extent results in conflicts and

signs of legal uncertainty of the legislative requirements, which regulate the activity of constitutional jurisdiction as important an element of the national mechanism for the protection of the rights and fundamental freedoms of the individual.

According to the results of the research, the author came to the conclusion, that the introduction of modern information technologies and methodological and legal measures is a positive factor in the organization of the activities of the Constitutional Court of Ukraine, therefore these issues need further development and widespread use in the constitutional court process, in order to promptly receive the necessary knowledge (objective information) by judges and participants of this process.) and their use to achieve the objectives of constitutional proceedings.

Keywords: evidence, information technologies, information, constitutional court process.

Посилання

1. Moyeda J. Court room Technology / Jessica Moyeda // Cornell Law School Graduate Student Papers, Law Practice Technology, April 24, 2014. – P. 1-5.
2. Висновок № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів «Судочинство та інформаційні технології» Прийнятий КРЄС на 12-ому пленарному засіданні (Страсбург, 7-9 листопада 2011 року): [електронний ресурс]. – Режим доступу: https://court.gov.ua/userfiles/visn_14.doc.
3. Маргарян А. Р. Институты судебной власти в информационно-правовом пространстве / А.Р. Маргарян // Право. – 2007. – № 8. – С. 65-71.
4. Белкин А.Р. Теория доказывания / А.Р. Белкин. – М.: Норма, 1999. – 429 с.
5. Коваленко Є.Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України: Підручник / Є.Г. Коваленко. – К.:Юрінком Інтер, 2006. – 632 с.
6. Хабриева Т.Я. Толкование Конституции Российской Федерации: теория и практика /

Т.Я. Хабриева. – М.: Юрист, 1998. – 245 с.

7. Овсепян Ж.И. Система высших органов государственной власти в России (диалектика конституционно-правовых основ с начала XX по начало XXI в.) / Ж.И. Овсепян. – Ростов н/Д, 2006. – 592 с.
8. Тацій В.Я. Питання меж тлумачення конституційним Судом України Конституції та законів України / В. Тацій, Ю. Тодика // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 4. – С. 31-40.

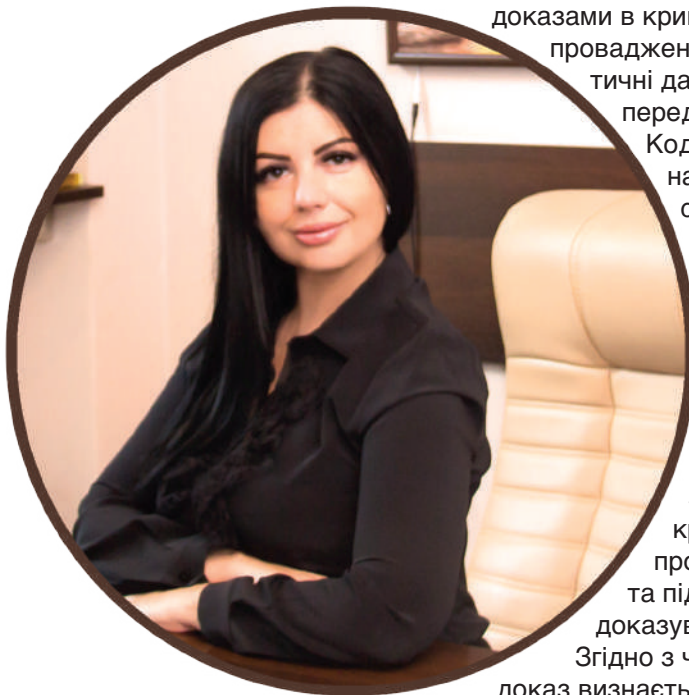
Literatura

1. Moyeda J. Court room Technology / Jessica Moyeda // Cornell Law School Graduate Student Papers, Law Practice Technology, April 24, 2014. – P. 1-5.
2. Vysnovok № 14 (2011) Konsultatyvnoi rady yevropeiskyykh suddiv «Sudochynstvo ta informatsiini tekhnolohii» Pryiniaty KRleS na 12-omu plenarnomu zasidanni (Strasburh, 7-9 lystopada 2011 roku): [elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://court.gov.ua/userfiles/visn_14.doc.
3. Margaryan A.R. Institutyi sudebnoy vlasti v informatsionno-pravovom prostranstve / A.R. Margaryan // Pravo. – 2007. – # 8. – S. 65-71.
4. Belkin A.R. Teoriya dokazyvaniya / A.R. Belkin. – M.: Norma, 1999. – 429 s.
5. Kovalenko Ye.H. Teoriia dokaziv u kryminalnomu protsesi Ukrainy: Pidruchnyk / Ye.H.Kovalenko. – K.: Iurinkom Inter, 2006. – 632 s.
6. Habrieva T.Ya. Tolkovanie Konstitutsii Rossiyskoy Federatsii: teoriya i praktika / T.Ya. Habrieva. – M.: Yurist, 1998. – 245 s.
7. Ovsepyan Zh.I. Sistema vyisshih organov gosudarstvennoy vlasti v Rossii (dlialektika konstitutsionno-pravovyih osnov s nachala XX po nachalo XXI v.) / Zh.I. Ovsepyan. – Rostov n/D, 2006. – 592 s.
8. Tatsii V.Ia. Pytannia mezh tлумachennia konstytutsiinym Sudom Ukrainy Konstytutsii ta zakoniv Ukrainy / V. Tatsii, Yu. Todyka // Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy. – 2001. – № 4. – S. 31-40.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ

**Юлія Федулєєва,
суддя Київського
районного суду
міста Одеси**

кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений.

Ч. 1 ст. 84 КПК визначено, що доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Згідно з ч. 1 ст. 86 КПК, доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом.

Згідно зі ст. 89 КПК, суд вирішує питання допустимості доказів під час їх оцінки в нарадчій кімнаті під час ухвалення судового рішення. У разі встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду суд визнає цей доказ недопустимим, що тягне за собою неможливість дослідження такого доказу або припинення його дослідження в судовому засіданні, якщо таке дослідження було розпочате. Сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право під час судового розгляду подавати клопотання про визнання доказів недопустимими, а також наводити заперечення проти визнання доказів недопустимими.

Аналізуючи вищевказані норми законодавства, обґрунтованим являється висновок про те, що вирішення питання допустимості доказів належить до виключної компетенції суду під час судового розгляду.

Разом з тим, в правозастосовчій діяльності слідчі судді нерідко зустрічаються з клопотаннями сторони захисту про визнання недопустимими доказів на стадії досудового розслідування. Обґрунтовуючи такого роду клопотання, сторона захисту посилається на ч. 1 ст. 94 КПК, згідно з якою: слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

З урахуванням викладеного, враховуючи відсутність роз'яснень судів вищих інстанцій й, зокрема, відсутність правових висновків Верховного суду України, ч. 1 ст. 94 КПК трактується по-різному, що як наслідок нерідко призводить до постановлення слідчими суддями діаметрально протилежних судових рішень при вирішенні даного питання, що в свою чергу, жодним чином не сприяє забезпеченню єдності судової практики.

Таким чином, метою даної статті є висвітлення питання суб'єкта, уповноваженого на вирішення питання визнання доказів недопустимими, з урахуванням норм чинного законодавства, практики слідчих суддів та судів нашої держави, між-

З прийняттям 13 квітня 2012 року нового Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК), питання допустимості доказів набуло неабиякої актуальності, що зумовлює необхідність, зокрема, детального дослідження питання визнання доказів недопустимими як на доктринальному рівні, так й на рівні правозастосування.

Категорія доказів у кримінальному процесі є основоположною, оскільки від достатності останніх, їх належності, допустимості та достовірності в великій мірі залежить вирішення завдань кримінального провадження, серед яких, зокрема, забезпечення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування та судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив

народної судової практики, та, правової доктрини.

Так, в першу чергу слід зазначити, що хоча ч. 1 ст. 94 КПК й передбачає, що слідчий суддя повинен оцінювати кожний доказ з точки зору, зокрема, його допустимості, разом з тим чинний КПК не містить жодної норми, яка б зобов'язувала слідчого суддю визнавати той чи інший доказ недопустимим, й взагалі, норми, яка передбачала б процесуальний порядок визнання доказу недопустимим слідчим суддею на стадії досудового розслідування.

Зокрема, ч. 4 ст. 87 КПК передбачено, що докази, передбачені цією статтею, повинні визнаватися судом недопустимими під час будь-якого судового розгляду, крім розгляду, якщо вирішується питання про відповідальність за вчинення істотного порушення прав та свобод людини, внаслідок якого такі відомості були отримані.

З викладеного вбачається, що вищевказана норма розрахована виключно на суд на стадії судового розгляду. Разом з тим, слідчий суддя, згідно з п. п. 18, 22 ч. 1 ст. 3 КПК, судом в буквальному розумінні не являється. Крім того, згідно з п. 24 ч. 1 ст. 3 та Глави 28 КПК, судовий розгляд являється стадією судового провадження з розгляду справи по суті саме судом, а не слідчим суддею.

Аналогічним чином слід розглядати й статтю 87 КПК, яка більш широко передбачає процесуальний порядок визнання доказів недопустимими, й яка також розрахована виключно на суд на стадії судового розгляду.

Крім того, на окрему увагу, при вирішенні питання суб'єкта, уповноваженого на визнання доказів недопустимими, заслуговує й норма ч. 3 ст. 233 КПП, якою передбачено, що якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопу-

стимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому статтею 255 цього Кодексу.

Зокрема, з викладеного вбачається, що слідчий суддя уповноважений виключно на постановлення рішення про відмову в задоволенні клопотання про узаконення обшуку (огляду), тобто на розгляд клопотання по суті, при цьому вирішення питання допустимості доказів до його компетенції не відноситься.

В аспекті даного питання, необхідним є також виокремлення ст. 90 КПК, згідно з якою рішення національного суду або міжнародної судової установи, яке набрало законної сили і ним встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів. Тобто, саме рішення національного суду, а не слідчого судді, має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів, що свідчить про те, що саме суд уповноважений на вирішення питання про визнання доказів недопустимими.

У свою чергу ч. 1 ст. 198 КПК закріплено, що висловлені в ухвалі слідчого судді, суду за результатами розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу висновки щодо будь-яких обставин, які стосуються суті підозри, обвинувачення, не мають преюдиціального значення для суду під час судового розгляду або для слідчого чи прокурора під час цього або іншого кримінального провадження.

При вирішенні питання щодо визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні, слушною є точка зору к.ю.н., доцента Панової А.В. у її дисертації на тему «Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні», яка вказує, що

виключно суд уповноважений визнавати фактичні дані доказами, а тому до виключної компетенції суду належить й вирішення питання допустимості доказів.

Зокрема, згідно з ч. ч. 1, 2 ст. 23 КПК, суд досліджує докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених цим Кодексом. Суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених цим Кодексом.

Крім того, згідно з ч. 12 ст. 290 КПК, якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів відповідно до положень цієї статті, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази.

Панова А.В. також зазначає, що саме по собі поняття недопустимого доказу є невірним, оскільки доказ апіорі не може бути недопустимим, так як фактичні дані, які отримані не у передбаченому КПК порядку, тобто з його порушенням, не стають доказами, а тому й не можна вести мову про їхню подальшу недопустимість.

У даному аспекті, доцільним є зазначення положень законодавства пострадянських країн у підходах до вирішення вказаних питань. Так, згідно з ч. 2 ст. 95 КПК Республіки Молдови, питання допустимості даних в якості доказів вирішується органом кримінального переслідування по власній ініціативі або за клопотанням сторін або, в залежності від обставин, судовою інстанцією.

Згідно зі ст. 112 КПК Казахстану, «фактичні дані повинні бути признані не допустимими в якості доказів, якщо вони отримані з порушенням вимог діючого Кодексу...».

Таким чином, з викладеного вбачається вирішення питання саме допустимості даних в якості доказів, а не самих доказів.

Щодо питання суб'єкта, уповноваженого на вирішення питання допустимості доказів у кримінальному провадженні, слід зазначити також про судову практику судів нашої держави, яка склалася при вирішенні вказаного питання.

Так, в ухвалі слідчого судді Київського районного суду м. Одеси від 15.02.2018 року (справа №520/1784/18) слідчий суддя зазначив, що згідно з чинним Кримінальним процесуальним кодексом України, слідчий суддя не є суддею в буквальному розумінні, а тому слідчий суддя не вправі вирішувати питання, які повинен вирішувати суд під час розгляду кримінального провадження по суті, зокрема, й в частині визнання доказів недопустимими.

Як вбачається з ухвали слідчого судді Печерського районного суду м. Києва від 30.06.2015 року (справа №757/20659/15-к), слідчий суддя зазначив, що за загальним правилом, встановленим ч. 1 ст. 89 КПК України, суд вирішує питання допустимості доказів під час їх оцінки в нарадчій кімнаті під час ухвалення судового рішення, і слідчий суддя на стадії досудового розслідування не уповноважений вирішувати такого роду питання шляхом розгляду скарги сторони кримінального провадження, поданої в порядку ст. 303 КПК України.

В ухвалі слідчого судді Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 11.01.2018 року (справа №201/151/18) слідчий суддя щодо визнання доказів недопустимими роз'яснив захисникам, що ч. 1 ст. 89 КПК України встановлено порядок визнання доказів недопустимим, і наразі це є передчасним. Під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу перш за все необхідно встановити наявність ризиків та обґрунтованість підозри.

Як вбачається з ухвали Апеляційного суду Одеської області від 21.12.2017 року (провадження №11-сс/785/2068/17), щодо визнання доказів недопустимими, колегія суддів констатувала, що якщо буквально тлумачити ст. 89 КПК України, в якій йдеться про «суд», але жодного слова немає про «слідчого суддю», то можна зробити висновок, про те, що слідчий суддя, який приймає рішення на стадії досудового розслідування, не наділений повноваженнями щодо визнання доказів недопустимими і це питання повинно вирішуватися судом під час судового розгляду кримінального провадження по суті пред'явленого обвинувачення, оскільки питання допустимості відносно поданих учасниками кримінального провадження доказів, без здійснення їх перевірки і співставлення з іншими доказами, можливо тільки під час судового розгляду або навіть у нарадчій кімнаті при вирішенні справи по суті та ухваленні рішення (винесенні вироку).

З огляду на викладене, практика судових інстанцій теж зводиться до висновку про те, що слідчий суддя не уповноважений вирішувати питання допустимості доказів на стадії досудового розслідування, оскільки такі питання вирішуються судом під час судового розгляду кримінального провадження по суті.

На підставі викладеного, вважаємо, що слідчий суддя при вирішенні того чи іншого питання, для прикладу клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (арешту майна), оцінює докази щодо їх допустимості з точки зору свого суб'єктивного бачення для обґрунтування прийняття відповідного процесуального рішення, з посиланням на той чи інший доказ, долучений до матеріалів клопотання, якщо він на думку слідчого судді відповідає вимогам КПК, або без посилання на такий доказ, коли слідчий суддя за своїм внутрішнім переконанням дійшов вис-

новку про можливі процесуальні порушення про отриманні такого доказу, без вирішення питання допустимості по суті.

Разом з тим, на практиці трапляються непоодинокі випадки, коли слідчий суддя все ж визнає докази недопустимими під час розгляду клопотань сторони обвинувачення. Для прикладу в ухвалі слідчого судді Марганецького міського суду Дніпропетровської області від 02.05.2018 року (справа №180/750/18) зазначено, що оскільки слідчий на вирішення експерта просить поставити питання щодо вартості майна, встановленого слідчим в ході огляду місця події з істотним порушенням КПК України, то висновок експерта заздалегідь буде недопустимим доказом.

Таким чином, з огляду на викладене, задля приведення судової практики до єдності, усунення дискусій в частині питання можливого визнання доказів недопустимими на стадії досудового розслідування слідчим суддею, можливим та найбільш дієвим засобом з вирішення даного питання, стало б ухвалення Верховним судом України відповідної постанови, з зазначенням висновку про те, яким чином повинна застосовуватися ч. 1 ст. 94 КПК, як в свій час було вирішено питання щодо допустимості доказів, отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій без відкриття окремих матеріалів в порядку ст. 290 КПК, що на нашу думку, стало б свого роду судовим прецедентом в нашій правовій системі.

На разі, вважаємо обґрунтованим висновок про те, що вирішення питання допустимості доказів відноситься до виключної компетенції суду під час судового розгляду кримінального провадження по суті, що в повній мірі відповідає як загальним засадам кримінального провадження, так і окремим нормам КПК, якими регламентовано процедуру та порядок вирішення даного питання.

РОЗГЛЯД СПРАВИ В ПОРЯДКУ СПРОЩЕНОГО ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Ілля Бут,
кандидат юридичних
наук, доцент кафедри
цивільного процесу
Національного
університету
«Одеська юридична
академія»

Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) в редакції Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 03 жовтня 2017 року¹ впровадив можливість розгляду деяких категорій справ (малозначних справ, справ, що виникають з трудових відносин, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним

є швидке вирішення справи) в порядку спрощеного позовного провадження.

Встановлений також і перелік справ, у яких розгляд за правилами спрощеного позовного провадження неможливий (справи що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів та поділ майна подружжя; щодо спадкування; щодо приватизації державного житлового фонду; щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування; справи з ціною позову понад п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб).

Про доцільність спрощення процедур судового розгляду тривалий час тривали дискусії:

в Рекомендації № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам відносно шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14 травня 1981 року йшлося про необхідність розробити заходи щодо неопротестованих чи безспірних позовних вимог з метою швидкого, позбавленого зайвих формальностей винесення рішення без особистих явок до суду чи надмірних витрат. Поступово дана теза була відтворена і вдосконалена в наступних рекомендаційних актах: в Рекомендація № R (84) 5 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення

функціонування правосуддя від 28 лютого 1984 року зазначається, що слід наділити суд, принаймні в першій інстанції, повноваженнями вирішувати, з огляду на характер справи і за винятком випадків, коли зазначене чітко передбачене законом, чи провадження має здійснюватися письмово або усно, або в обидва ці способи.

Рекомендація № R (95) 5 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо запровадження та покращення функціонування систем і процедур оскарження по цивільних і господарських справах від 7 лютого 1995 року так само одним із засобів пришвидшення судового розгляду визначає відмову від судових засідань, проведення лише одного слухання або, залежно від обставин, проведення попереднього слухання; здійснення лише усного провадження чи провадження лише на письмі.

Однак в умовах трансформації національних правових систем, враховуючи практику Європейського суду з прав людини виникла необхідність «оновлення» уявлень про належну процедуру судового розгляду, що вилилось у Висновок №6 (2004) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо справедливого суду в розумний термін та ролі судді в судових процесах з урахуванням альтернативних засобів вирішення спорів від 24 листопада 2004 року. В даному Висновку вже як нагальна необхідність визначається можливість судді здійснювати власні повноваження щодо управління справами шляхом видачі письмових розпоряджень, без необхідності

для сторін мати право на усні слухання.

Звісно, що в ході судової реформи розробники проектів процесуальних кодексів використовували досвід іноземних країн та зазначені рекомендації, однак слід встановити, чи всі законодавчі новели відповідають європейським стандартам та чи не створюють вони передумов для можливого порушення прав особи на справедливий суд.

З огляду на положення ЦПК України, значна кількість справ може бути розглянута судом в порядку спрощеного провадження, а встановлення можливості спрощеної процедури розгляду залежить саме від розсуду суду. Так, суд під час вирішення питання про відкриття провадження у справі вирішує також і питання процесуальної форми розгляду конкретної справи, про що зазначається в ухвалі про відкриття провадження. Суд, поміж іншого, враховує також наявність і обґрунтованість клопотання позивача, яке суд з урахуванням конкретних обставин справи може як задовольнити, визначивши для відповідача строк для подання заяви із запереченнями щодо розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження, так і відмовити в задоволенні клопотання та розглянути справу за правилами загального позовного провадження.

У випадку, якщо відповідач в установленний судом строк подасть заяву із запереченнями проти розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження, суд, залежно від обґрунтованості заперечень відповідача, постановляє ухвалу про залишення заяви відповідача без задоволення або про розгляд справи за правилами загального позовного провадження та заміну засідання для розгляду справи по суті підготовчим засіданням.

Отже, законодавець ставить умовою для переходу до загального позовного провадження

обґрунтованість заперечень відповідача проти спрощеного розгляду цивільної справи.

Особливістю процесуальної форми спрощеного позовного провадження є те, що у випадках, передбачених ЦПК України, судові засідання може не проводитися, а всі процесуальні дії, строк вчинення яких обмежений першим судовим засіданням у справі, можуть вчинятися протягом тридцяти днів з дня відкриття провадження у справі. За загальним правилом суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, однак за клопотанням хоча б однієї із сторін про розгляд справи в судовому засіданні з повідомленням сторін або за ініціативи суду розгляд справи може проводитися в судовому засіданні з повідомленням та викликом сторін.

При цьому слід враховувати, що в даному випадку законодавець вже не вказує на можливість суду відмовити у задоволенні такого клопотання з огляду на його необґрунтованість (як це передбачено, наприклад, для заперечень відповідача проти спрощеного розгляду справи): у будь-якому випадку за наявності відповідного клопотання справа має бути призначена до розгляду у судовому засіданні з повідомленням сторін, однак це не стосується справ, предметом

позову яких є стягнення грошової суми, розмір якої не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а характер спірних правовідносин та предмет доказування не вимагають проведення судового засідання з повідомленням сторін для повного та всебічного встановлення обставин справи. Тільки в даному випадку суд наділений можливістю відмовити в задоволенні клопотання сторони про розгляд справи в судовому засіданні з повідомленням сторін.

Окремо слід зупинитись і на особливості процесуальної форми апеляційного провадження у справах, розглянутих судом першої інстанції в спрощеному порядку. Так, апеляційні скарги на рішення суду у справах з ціною позову менше ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, крім тих, які не підлягають розгляду в порядку спрощеного позовного провадження, розглядаються судом апеляційної інстанції без повідомлення учасників справи. В цьому випадку можлива ситуація, коли справа була розглянута судом першої інстанції без виклику сторін, а апеляційний суд, користуючись положеннями процесуального законодавства, так само не забезпечив можливість усного розгляду справи.

Визначившись з процесуальним порядком призначення розгляду

справи за правилами спрощеного позовного провадження, слід акцентувати увагу на тому, що в деяких випадках обмеження, які накладаються особливостями спрощеної процесуальної форми, можуть бути не співмірними з правовою метою, яка ставилася законодавцем під час впровадження такого інституту (пришвидшений розгляд справи, розвантаження судів тощо). Так само, слід встановити, чи може бути таке процесуальне спрощення бути визначене у якості порушення гарантованого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод права на справедливий і публічний розгляд його справи.

Так, у нещодавній справі «Mirovni Inštitut v. Slovenia»² ЄСПЛ (далі – Суд) визнав, що було порушення параграфу 1 статті 6 Конвенції щодо права на справедливий суд. Дана справа стосувалася адміністративного спору дослідницького інституту з Міністерством освіти, науки і спорту Словенії, який виник у зв'язку з неналежним проведенням тендерної процедури. Не зважаючи на те, що матеріально-правовий спір за своїм характером відповідно до національного словенського законодавства є адміністративним, сформульовані Судом у результаті розгляду скарги висновки мають суттєве значення для розуміння процесуальних гарантій, що забезпечують особі право на справедливий суд, і в цивільному судочинстві.

Як вказує Суд у своєму рішенні, інститут-заявник чітко просив провести слухання, на яких могли б бути розглянуті показання свідків щодо заявлених позивачем помилок при оцінці програм, поданих на розгляд в тендерній процедурі. Після того, як сторони обмінялися кількома письмовими документами, адміністративний суд, не проводячи слухання, відхилив позовну заяву, детально відобразивши в рішенні все позасудове провадження в

міністерстві, описав матеріали обох сторін, однак мотивування прийнятого рішення національний суд навів на одній сторінці, посилаючись, в основному, на матеріали міністерства, а щодо позивача суд просто не погодився з його позицією, та процитував норму законодавства. В подальшому жоден з доказів, на які посилається інститут-заявник у своїй апеляції, не було зазначено в аргументації суду.

Не зважаючи на те, що можливість розгляду справи без проведення слухань була передбачена національним законодавством Словенії, заявник скаржився до ЄСПЛ на порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з тим, що було порушено право на справедливий судовий розгляд у зв'язку з відсутністю усного слухання в адміністративному суді та відсутністю аргументів у рішенні цього суду. З приводу цього ЄСПЛ зазначив, що під час провадження у суді першої та єдиної інстанції право на «публічне слухання» у значенні пункту 1 статті 6 передбачає право на «усне слухання», якщо немає виняткових обставин, що обґрунтовують відмови від такого слухання, а при розгляді справи в декількох інстанціях принаймні одна інстанція повинна надати можливість такого слухання, якщо таких виняткових обставин немає. Цей громадський характер слухання захищає сторони від відправлення правосуддя таємно без публічної перевірки, що також є одним з засобів, за допомогою яких можна зберегти довіру до суду. Забезпечуючи прозорість здійснення правосуддя, усне слухання сприяє досягненню мети пункту 1 статті 6, а саме справедливого судового розгляду, гарантія якого є одним із основних принципів будь-якого демократичного суспільства в значенні Конвенції.

Винятковий характер обставин, які можуть виправдати відмову від усного слухання у про-

вадженні, зводиться до характеру питань, що вирішуються компетентним національним судом: ЄСПЛ погодився з винятковими обставинами у випадках, коли провадження стосувалися винятково правових чи певних технічних питань, зазначивши, що усне слухання може не проводитись, наприклад, якщо певні факти не оспорюються, а суди можуть справедливо і обґрунтовано вирішувати справу на підставі поданих сторонами письмових матеріалів.

Оскільки відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права³, слід вказати на особливості вирішення питання про розгляд справи в спрощеному позовному провадженні крізь призму практики ЄСПЛ.

Так, не зважаючи на наявність національного законодавства щодо можливості розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження без виклику сторін, національні суди повинні враховувати, що відмова у проведенні усного слухання може бути виправдана лише в окремих випадках:

1) коли відсутній спір про факти: в цьому випадку справи можуть мати ознаку безспірності, а тому відповідно до національного законодавства можуть бути розглянуті в наказному або окремому провадженні;

2) якщо суд може справедливо і обґрунтовано розглянути і вирішити справу на підставі відповідних процесуальних документів сторін і інших письмових матеріалів. ЄСПЛ в деяких справах визнає, що письмова процедура може бути навіть більш ефективною, ніж усні слухання (наприклад, в питаннях, що стосуються розрахунків розмірів податкових платежів і соціальних виплат, коли розгляд справи судом першої інстанції чи

апеляційний/касаційний перегляд стосуються питань права, а не факту). Оскільки тільки шляхом проведення судових засідань у спрощеному позовному провадженні реалізується право сторін надавати усні пояснення, а також залучати свідків у справі з метою отримання їхніх показань, суди мають враховувати, що обмеження сторін в цьому праві може призвести до порушення норм Європейської конвенції;

3) за мовчазної згоди сторін у справі або ж за наявності відповідних клопотань судовий розгляд справи без виклику сторін є цілком прийнятним. В той же час, коли хоча б одна зі сторін заявляє клопотання про проведення усного слухання справи, суд має або реалізувати дане право, або надати належне обґрунтування в обмеженні особи у такому праві. Однак навіть наявність згоди (чи відсутність заперечень проти спрощеного розгляду) особи на розгляд без виклику сторін не можуть мати наслідком порушення принципів змагальності та процесуальної рівності, непропорційно обмежувати інші процесуальні права, гарантовані як

національним законодавством, так і Європейською конвенцією;

4) при розгляді справи принаймні одна інстанція повинна надати особі право на усне слухання справи, якщо відсутні перераховані виняткові обставини. Так, якщо особі було відмовлено в усному розгляді справи, саме суд апеляційної інстанції має «виправити» таку помилку, оскільки відповідно до ст. 367 ЦПК України суд апеляційної інстанції уповноважений переглядати справу за наявними в ній і додатково поданими доказами та перевіряти законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги. В той же час, коли суд першої інстанції є єдиним судом, що вирішує питання факту, а суд апеляційної інстанції має усічені повноваження та може переглядати рішення тільки з питання застосування права (неповна модель апеляції), саме суд першої інстанції має реалізувати таке право особи;

5) оскільки відсутність усних слухань справи впливає не тільки на можливість сторін надавати усні

пояснення тощо, а й на можливість громадськості та преси бути присутніми у залі суду, проведення судового розгляду без виклику сторін не має бути перепорою для збереження довіри до суду, адже громадський характер слухань захищає сторони від відправлення правосуддя таємно без публічної перевірки та сприяє справедливому судовому розгляду.

Посилання

1. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 03.10.2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.

2. Judgment in case of Mirovni Inštitut v. Slovenia (Application No. 32303/13) 13 March 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-181609>.

3. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» 23 лютого 2006 року №3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУДОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ НІМЕЧЧИНИ ТА ФРАНЦІЇ

Неллі Голубєва,
доктор юридичних
наук, професор,
завідувач кафедри
цивільного процесу,
професор кафедри
цивільного права
Національного
університету
«Одеська юридична
академія»,
заслужений юрист
України

Продовжуючи серію публікацій про стан впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій в судову діяльність різних країн світу, в тому числі і в Україні, цього разу присвяtimo увагу Німеччині та Франції.

Впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій в судову діяльність **Німеччини** докладно досліджено, наприклад, в працях Н. Фішера (Електронне правосуддя у Німеч-

чині – 2007 р.) [1] та К.Л. Брановицького (останній присвятив цієї темі дисертацію в 2009 році: «Інформаційні технології в цивільному процесі Германії (порівняльно-правовий аналіз)» [2] та ін.

Але Німеччина за останній час просунулась далі в питаннях впровадження інформаційних технологій у судочинство, що потребує дослідження.

Найбільш досліджене питання електронного наказного провадження в Німеччині, яке започатковане ще 80-х рр. минулого століття, а завершився перехід на автоматизоване наказне провадження в 2007 році у всіх землях Німеччини.

Інститут електронного судового наказу достатньо описаний в літературі, тому не будемо тут на ньому зупинятися.

Із актуальним станом цієї процедури можна ознайомитися на **Порталі Європейського електронного судочинства**

за посиланням:

https://e-justice.europa.eu/content_order_for_payment_procedures-41-de-en.do?member=1

В Німеччині з 2001 року впроваджено можливість подання документів у цивільних справах в електронній формі на електронну поштову скриньку суду DocumentBeam (www.gerichtsbriefkasten.de).

Паралельно було включено до Цивільного процесуального кодексу Німеччини норми, що регулюють так званий електронний цивільний процес, які

вступили в силу в 2001-2002 рр., а саме: § 128a. Судове засідання з передачею зображення і звуку; § 130 п.6 Зміст процесуальних документів; § 130a. Електронний документ; § 174 ч. III Вручення документів; § 292a. Кваліфікований електронно-цифровий підпис; § 299 ч. III Ознайомлення зі справою; копії; § 299a Архів даних; §371 ч. I п. 2 Доказ за допомогою огляду і др. [2, с. 7].

З 2001 року з'явилась можливість письмові документи подати в електронному вигляді до Федерального суду у певних справах.

Відповідно до § 130a Цивільного процесуального кодексу різні процесуальні документи, в тому числі заяви, пояснення третіх осіб тощо можуть бути представлені у вигляді електронного документа до суду. Електронний документ повинен бути придатним для обробки судом. *Електронний документ супроводжується кваліфікованим електронним підписом* відповідальної особи або підписується відповідальною особою та представляється безпечними засобами передачі.

З 2005 року діє Закон «Про використання електронних форм комунікації в судочинстві» (Justizmodernisierungsgesetz), який регулює основи системи документообігу між учасниками судочинства та відкрив можливість відправки судових документів у електронному вигляді.

Цей Закон забезпечив необхідне правове регулювання в сфері електронного правового документообігу для подачі електронних документів до суду, їх обробки всередині суду (включаючи можливість ведення справи в електронній формі), а також для винесення рішення в електронній формі і його подальшої доставки. Особливістю системи електронної подачі документів в Німеччині є вимога про викорис-

тання електронного підпису на таких документах. Для подачі документів в електронній формі використовуються зазвичай два способи: завантаження на електронну поштову скриньку суду або відправка по електронній пошті. При цьому в різних судах може використовуватися той чи інший спосіб [3].

Впровадженням інформаційних технологій в судочинство Німеччини з 2012 р. займається Рада E-Justice (з питань електронного судочинства). Її завданнями є сприяння співробітництву при плануванні, побудові та експлуатації інформаційно-технологічних систем у судовій системі, визначення IT-стандартів та стандартів сумісності IT, визначення стандартів безпеки IT тощо.

Федеральна державна комісія з обробки та раціоналізації даних у судах активно займається електронними правовими відносинами. Мета полягає в тому, щоб дозволити особам, які беруть участь у судовому провадженні, надсилати обов'язкові заяви судам в електронному вигляді. Була розроблена та впроваджена концепція комплексної реєстраційної служби (SAFE). Система SAFE була введена в експлуатацію в 2011 році.

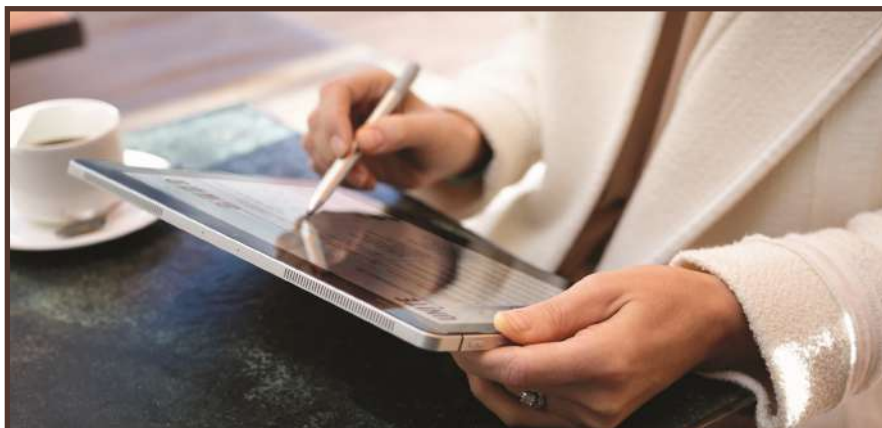
Також було ініційовано велику кількість пілотних проектів з електронних правовідносин.

У 2009 році був прийнятий закон «Про продаж з інтернет-аукціонів у межах виконавчого провадження».

З 2018 року суди Німеччини вже на всій території та по всім юрисдикціям застосовують електронний документообіг.

Так, з 1 січня 2018 року вступили в силу правові норми про електронні відносини з громадською прокуратурою і судів:

- Закон про сприяння електронним правовідносинам з судами (про електронний документообіг) від 10 жовтня 2013 р. («Федеральний закон» № 3786),
- регулювання технічних умов електронного документообігу та спеціальної електронної

поштової скриньки (ERVV) від 24 листопада 2017 року;

- Закон про введення електронного файлу в судовій системі і сприяння електронному правосуддю від 5 липня 2017 року (Бюлетень федеральних законів I, стор. 2208 сл.).

1 січня 2018 у відповідності із Законом від 20 жовтня 2013 року (Gesetz zur Förderung des elektronischen Rechtsverkehrs mit den Gerichten) електронний доступ до всіх цивільних, трудових, соціальних, адміністративних і податкових судів рівномірно відкритий федеральними землями та федеральним урядом.

Постанова (ERVV) від 24 листопада 2017 року визначила технічну базу для створення і обробки електронних документів для цих юрисдикцій (<http://www.justiz.de>).

З 1 січня 2018 року закон передбачає такі шляхи передачі:

- для юристів спеціальна електронна поштова скринька адвоката (beA);

- для державних органів спеціальної поштової скриньки електронної пошти (beBPO);

для всіх: відправлення через обліковий запис De-Mail (на адресу Федерального Верховного Суду) з підтвердженням безпечної реєстрації або кваліфікованого електронного підпису;

- відправлення електронним судовою та адміністративною поштовою скринькою (EGVP) з кваліфікованим електронним підписом. Електронна судова та адміністративна поштова скринька – EGVP - забезпечує комунікацію особи з судами та владою.

Передача електронних повідомлень іншими засобами, повідомляється на сайті Федерального Суду [4], зокрема електронною поштою, є юридично неефективною.

Таким чином, передача документів з 1.01.2018 може здійснюватися за допомогою безпечних засобів передачі. У цих випадках вважається дотриманою вимога письмової форми документу.

Ця форма комунікації замінює попередній, переважно паперовий документообіг.

Так, на сайті Федерального Суду Німеччини зазначено, що з 01.01.2018 р. електронні документи у Федеральному суді були дозволені законом для широкого кола різних видів спорів. Центральними правилами, які одночасно створюють основні вимоги до якості поданих документів, є: розділ 130а (2) Цивільного процесуального кодексу (ZPO) та розділ 32а Кримінально-процесуального кодексу (StPO).

Інші закони також містять посилання на можливість відправлення електронних документів в суд, зокрема: розділ 9 Закону про судочинство у сільськогосподарських справах (LwVfG); розділ 125а (2) Патентного закону (PatG); ст. 21 (1) Закону про корисні моделі (GebrMG); розділ 95а (2) Закону про торговельні марки (MarkenG); розділ 25 (2) Закону про проектування (DesignG); § 73 № 2 та § 76 (5) Закону про обмеження конкуренції (GWB); § 85 № 2 та § 88 (5) Закону про енергетику (EnWG); розділ 110с Закону про адміністративні правопорушення (OWiG);

ст. 112с (1) Закону про федеральних адвокатів (BRAO) тощо [5].

Технічні умови для електронного документообігу регулюються Указом про технічну структуру електронних юридичних відносин та про спеціальну електронну поштову скриньку (ERVV). Особливо слід підкреслити, що лише формат PDF дозволений як формат файлу. Файл повинен бути друкованим, скопійований і, наскільки це можливо, технічно можливим для пошуку. До 31.12.2020 допускаються всі версії PDF до 2.0, включаючи PDF / A-1, PDF / A-2 та PDF / UA. До 31 грудня 2018 року кількість електронних документів у повідомленні обмежена максимум 100 файлами та обмежується обсяг електронних документів у повідомленні максимум до 60 мегабайт.

Документи, які надсилаються не за допомогою спеціальної електронної поштової скриньки адвоката, спеціальної поштової скриньки, що підтверджує безпечний вхід, повинні супроводжуватися *кваліфікованим електронним підписом*.

На сайтах органів юстиції окремих земель надана докладна інформація про правові та

технічні основи запровадження нових правил електронного документообігу. Так, для прикладу нами був промоніторений офіційний сайт Берліну, який містить і інформацію Управління юстиції Берліну. Зазначено, що берлінська судова система відкрила електронний доступ до всіх судів та прокурорів з 1 січня 2018 року [6]. Можна ознайомитися із Положенням про електронно-правові відносини з судовою системою в Land Berlin (ERVJustizV) від 27.12.2006, Положенням про електронні правові відносини з трудовими судами в Land Berlin (ERVArbeitV) від 12 березня 2010 року та іншими корисними посиланнями.

Питання впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій в судовій діяльності **Франції** забезпечується Міністерством юстиції.

В 2003 році була впроваджена система **e-Graffe** за рахунок співпраці між Міністерством юстиції та Адвокатської асоціацією Парижа. Вона дозволила адвокатам отримувати електронні судові повідомлення і швидкий доступ до судових рішень. Це закрита система обміну електронною кореспон-

денцією між адвокатами і технічним персоналом суду.

Але її використання було обмеженим, зміни до процесуальних правил внесені не були, в силу чого тривало використання паперових документів. Система вважалася експериментальною і це призвело до менших, ніж очікувалося масштабами поширення. Цікаво відзначити, що спочатку для доступу до системи потрібно використовувати цифровий сертифікат і заплатити € 750 за трирічну підписку. Вона не була національною, її могли використовувати тільки члени Паризької Асоціації адвокатів. Тому Національна рада адвокатських асоціацій вирішила реалізувати національну систему електронного судочинства (причиною був і елемент конкуренції між нотаріусами та адвокатами, оскільки у нотаріусів вже існувала своя мережа) [7].

Тому Цивільний процесуальний кодекс був доповнений положеннями, що дозволяють визнавати електронні реєстри в якості офіційних версій документів, і таким чином було усунуто одну з перешкод, з яким зіткнулася система e-Graffe. Зміни до Кодексу включали і потребу

гарантії цілісності та конфіденційності інформації, що зберігається в системі; це дозволило передавати документи електронним способом із застереженням, що сторона повинна була дати згоду на отримання таким способом. Також було включено ряд інших застережень, щоб забезпечити відповідну ідентифікацію сторін, що використовують електронну систему [7].

З 2005 року починає працювати система e-Barreau, яка на сьогодні є достатньо успішною.

Спочатку вона виявилася не дуже привабливою для користувачів (ними можуть бути тільки адвокати!), оскільки була достатньо дорогою.

Інтерфейс користувача включає безпечну електронну пошту і цифровий сертифікат, завантажений на USB-ключ.

За роки розвитку системи було зроблено багато наступних змін в законодавстві, які дозволили здійснювати листування за допомогою електронних повідомлень і поширення документів між судами і сторонами в справі. На особливу увагу заслуговує одне доповнення, що відноситься до електронного підписання документів. Хоча адвокатів забезпечили цифровими сертифікатами, щоб підписувати документи, у судів не було можливості здійснювати перевірку сертифікатів за допомогою програмного забезпечення. Щоб подолати цю проблему, був виданий указ, згідно з яким документи, спрямовані через систему e-Barreau, вважалися підписаними. Інше доповнення до законодавства зобов'язало використання електронного зв'язку з 1 вересня 2011 року для розглянутих апеляційними судами цивільних справ, коли мова йде про повідомлення про апеляцію і про захист відповідача, а з 1 січня 2013 року про всі інші дії в справах з обов'язковим представництвом. З 1 вересня 2011 року і з 1 січня 2013 року відповідно, адвокати і управління державних обвинувачів зобов'язані використовувати

процедуру електронного провадження. Недотримання цієї вимоги може привести до того, що правові рішення або заходи з їх участю можуть бути визнані неприйнятними [7].

З 15 вересня 2014 року сертифікати e-Barreau відповідають стандарту RGS та оснащені кваліфікованим підписом, який вважається надійним у розумінні ст. 1316-4 Цивільного кодексу Франції. Для отримання сертифіката необхідно зареєструватися e-Bar (на сторінці <https://ebarreau.certeurope.fr>, надіслати необхідні документи CNB, обов'язково надати дійсний ідентифікаційний номер (лише Національна ідентифікаційна картка, паспорт чи картка проживання)). За доступ до ключа сплачується 162 € (за чеком, що підлягає сплаті CERTEUROPE) за 36 місяців.

Розроблено також програму "e-Bar Mobile" для всіх юристів, зареєстрованих в системі, яка дозволяє використовувати програму з мобільного телефону, планшета. Користувачі можуть скасувати реєстрацію при втраті або крадіжці пристрою.

На сайті Верховного Суду Франції [8] окремо наголошується на високий рівень дематеріалізації процедури у Суді, на важливості розвитку відкритих даних («BigData») судової системи. Саме це (на думку Бертрана Лувеля, голови Суду) дозволить адвокатам та суддям бачити тенденції в прецедентному праві, що сприятиме послідовності рішень та юридичних міркувань. Завдяки цій прозорості громадяни будуть краще інформовані та більш впевнені в судовому органі, чий рішення будуть більш передбачуваними.

За останні двадцять років глибоко трансформувались методи роботи та процедури в Верховному Суді Франції в сенсі дематеріалізації процедур, а саме відбулись: розвиток IT-механізму, відкриття доступу до баз даних, встановлення електронного зв'язку з учасниками, дематеріалізовано процесуальні документи. Архітектура інфор-

маційно-комунікаційної системи була завершена для залучення всіх користувачів.

Посилання:

1. Фишер Н. Электронное правосудие в Германии (критические замечания относительно внедрения информационных технологий в гражданское судопроизводство) / Н. Фишер // Российский ежегодник гражданского и арбитражного процесса. – 2007. – № 6. – С. 630-643.
2. Брановицкий К.Л. Информационные технологии в гражданском процессе Германии (сравнительно-правовой анализ): автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.15 / К.Л. Брановицкий. – Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 2009. – 26 с.
3. Романенкова С. В. Понятие электронного правосудия, его генезис и внедрение в правоприменительную практику зарубежных стран // Арбитражный и гражданский процесс. – 2013. – № 4 // <http://www.center-bereg.ru/h227.html>
4. http://www.bundesgerichtshof.de/DE/DasGericht/ElektrRechtsverkehr/elektrRechtsverkehr_node.html
5. Офіційний веб-сайт Федерального Суду Німеччини // http://www.bundesgerichtshof.de/DE/DasGericht/ElektrRechtsverkehr/RechtlicheGrundlagen/rechtlicheGrundlagen_node.html;jsessionid=EE99A1437EF383DB311A997FBA188582.1_cid294
6. <http://www.berlin.de/sen/justiz/service/elektronischer-rechtsverkehr/artikel.261847.php>
7. Обзор передового международного опыта и практики по внедрению электронного судопроизводства и рекомендации по дальнейшему развитию информационной системы электронного судопроизводства «ESUD» в Узбекистане // [www.uz.undp.org/.../un_uzb_international_experience_in_e-sud_implementation_rus%20\(1\).pdf](http://www.uz.undp.org/.../un_uzb_international_experience_in_e-sud_implementation_rus%20(1).pdf)
8. Офіційний веб-сайт Верховного Суду Франції // <https://www.courdecassation.fr/>

ДЕЯКІ ПІДХОДИ ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТ

Андрій Іванський,
заступник директора Департаменту комунальної власності
Одеської міської ради, доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Являючи собою еквівалентну вартість, гроші тим самим уже вимірюють вартість товару в обміні. Тому, насамперед, вони виконують функцію міри вартості. Її здійснення отримує прояв у категорії «ціни», як грошового вираження товарів. «Вартість» представлена в грошовій одиниці, виступає як масштаб цін. Коли роль грошей виконували благородні метали, масштаб цін визначався через золотий вміст грошової одиниці. Гроші виконують такі основні власні функції і підфункції: 1) міра вартості: а) засіб вираження вартості; б) засіб представлення одиниці вартості (Гриценко, 1999); 2) засіб обігу (Кривень, 1996): а) купівельний засіб; б) засіб платежу (Злупко, Гришина, 1999); 3) засіб нагромадження: а) засіб заощадження; б) засіб збереження вартості (Климко, Несторенко, 1994).

1. Вступ

Відносно недавня поява віртуальних валют як можливої альтернативи існуючим електронним грошам особливо відчутно хвилює не тільки економічну спільноту, але й пересічних громадян – активних користувачів сучасних фінансових послуг в умовах функціонування глобальної мережі Інтернет. Віртуальні валюти є нематеріальними засобами, що генеруються на основі математичних алгоритмів, серед яких найбільш популярною є Bitcoin, однак існують й інші аналоги, такі як Litecoin, Ripple, OneCoin (Бачо, 2015). Слід розуміти, що криптовалюта не є електронними грошима, а є лише віртуальною валютою, що потребує переосмислення функцій грошей.

2. Методологічна основа

Для встановлення сутності специфіки правового регулювання криптовалюти в Україні автором використовувалися різні теоретичні методи. Для цього було проаналізовано літературні джерела та нормативні акти. Встановлено, що відповідні теоретичні положення отримали

власне емпіричне втілення в національному законодавстві багатьох.

Звернуто увагу на результати проведеного дослідження ESMA та Європейського банківського управління (ЕБА). Відповідно, поряд із широким переліком переваг віртуальних валют/криптовалют виділено їх суттєві недоліки. Однією з таких проблем є абстрактний характер криптовалюти (Геращенко). Крім того, криптовалюту можливо використовувати як у законних, так і у незаконних цілях. Міжвідомчим органом по боротьбі з фінансовими злочинами (FinCEN) опубліковано вказівки про обставини, при яких особи, що користуються віртуальними валютами, можуть бути визнані «підприємствами з переказу грошей». Оскільки підприємства з переказу грошей підлягають контролю у сфері протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, і операції з криптовалютами входять у цей перелік, такий розвиток подій вважається важливим кроком з нейтралізації ризику, пов'язаного зanonічним характером віртуальних валют. Підвищує ризик використання криптовалюти й нестабільність їх курсу. Криптовалюта не прив'язана до жодної з реальних валют. Її вартість (цінність) визначається попитом і пропозицією, а також довірою до системи. Оскільки жодна транзакція не підлягає скасуванню, користувачі, які виявилися жертвами шахрайства або підозрюють це, позбавлені будь-яких правових засобів захисту.

Криптовалюти не є класичною фінансовою пірамідою. В останній немає цінного активу, який купували б та продавали б її учасники. Відплив грошей із фінансової піраміди постійно зростає, передусім через її організаторів, і це є свідченням того, що піраміда рано чи пізно буде ліквідована. У криптовалюти є актив, хоч би якою низькою чи віртуальною була його вартість. До того ж, механізм влаштований таким чином, що організатори не можуть забрати вкладені кошти із загальної капіталізації будь-якої з криптовалют.

Недостатню захищеність та ризикованість використання криптовалют підтверджено випадками масової крадіжки біткоїнів приватних осіб шляхом розповсюдження програмного вірусу через мережу Інтернет. Звичайно, позиція регуляторів фінансових ринків ЄС та інших розвинених країн в основному замикається на превентивних заходах у частині інформування професійних учасників та споживачів фінансових послуг про підвищені ризики використання криптовалют, що не мають товарного забезпечення. Водночас, у таких країнах, як США, Японія, Норвегія податковими органами визначено, що криптовалюти не є платіжними засобами, однак у накопиченій формі вони є багатством власників і, таким чином, повинні оподатковуватися податком на власність (багатство). У Китаї державним структурам заборонено використовувати віртуальні валюти, а у Тайланді їх визнано нелегальними (Омельчук, 2016).

На Міжнародному форумі відзначено, що станом на теперішній час, міжнародними фінансовими установами й центральними банками не розроблено та не погоджено підходи до питань, пов'язаних з використанням віртуальних валют. Водночас, використання віртуальних валют вимагає ретельного моніторингу з боку державних регуляторів й осмислення їх економічної при-

роди. Моніторинг розвитку зазначеного феномена повинен бути компетенцією тих підрозділів центрального банку, які займаються платіжними системами та розрахунками.

Аналогічного підходу до використання криптовалют впроваджено в Україні. Згідно вимог чинного законодавства України, валюта України – це грошові знаки у вигляді казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших фінансових установах на території України; платіжні документи та інші цінні папери (акції), облігації, купони до них, бони, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, ощадні книжки, інші фінансові та банківські документи), виражені у валюті України; іноземна валюта – іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших фінансових установ за межами України; платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові та банківські документи), виражені в іноземній валюті або банківських металах (Про систему валютного регулювання та валютного контролю).

В проекті Закону України «Про

валюту» введено поняття «електронних грошей», де під такими розуміються гроші, номіновані в грошових одиницях іноземних держав та/або банківських металах; електронні гроші, номіновані в гривні (*Про валюту*). Таким чином, криптовалюта не підпадає під визначення категорії національна валюта чи іноземна валюта, та відповідно не є засобом платежу у розумінні чинного законодавства України.

Національним банком України криптовалюту розглянуто як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю, що не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки протирічить нормам українського законодавства. Регулятор також зазначає, що під час використання криптовалют існує фактор підвищеного ризику, пов'язаного з цією послугою, операцією або каналом постачання, зокрема анонімність операції (які можуть включати готівку), децентралізованість операції. Водночас міжнародне поширення таких платежів робить їх привабливими для протиправних дій, у т.ч. відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, або фінансування тероризму. В свою чергу, Нацкомфінпослуг, як регулятор ринків небанківських фінансових послуг, проводить лінію НБУ і застерігає фінансові установи та посередників фінансових послуг від операцій та володіння криптовалютами у зв'язку з ризиком втрати коштів, які використовуються в операції (*Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «Віртуальної валюти/крипто валюти» Bitcoin*). На авторську думку, слід розглядати криптовалюту, насамперед як товар, який купується та обмінюється.

3. Результати та дискусії Криптовалюта як нематеріальна цінність.

Найвідомішою криптовалютою є Bitcoin – це система, що опирається на децентралізовану

однорангову мережу, яка функціонує без централізованої розрахункової палати або іншого посередника. Біткоіни можна отримати кількома шляхами, одним із яких є придбання їх на спеціальних платформах за інші валюти, шляхом обміну готівкових коштів чи шляхом «майнінгу» (від англ. «mining» – добувати). Біткоін був створений у 2009 р. як альтернатива фіатним грошам невідомим програмістом, псевдонім Сатоші Накамото. Bitcoin не має централізованого управління та емітентів. Транзакції із цифровим підписом між двома вузлами передаються до всіх вузлів реєр-to-реєр мережі, а самі дані про переміщення коштів зберігаються у розподіленій базі даних. Для запобігання можливості трати чужих грошей або використання своїх коштів двічі використовуються криптографічні методи.

Мережа Bitcoin не контролюється якою-небудь установою, подібно Центральному Банку країни, вона контролює рух електронних грошей та грошових знаків. Кожен комп'ютер, що бере участь в «майнінгу» біткоінів та обробці транзакцій, є частиною цієї мережі. На відміну від звичайних грошей, які можна емітувати шляхом

збільшення грошової маси, система Bitcoin розроблено таким чином, щоб максимальна кількість біткоін-монет була обмежена. Відповідно до заздалегідь встановленого алгоритму можна емітувати лише 21 мільйон монет. До 2013 р. уже було емітовано близько 12 мільйонів біткоінів. Це становило 57% усіх біткоінів, які будуть коли-небудь, емітовані, а до 2017 р. було емітовано 75% монет. Останній біткоін буде «добути» у 2031 р.

Законодавство ЄС розуміє на сьогодні під Bitcoin цифрове вираження вартості, яке не підтверджене центральним банком чи державним органом та не прив'язане до юридично фіксованих валютних курсів та яке може використовуватися як засіб обміну для купівлі товарів й послуг, їх передачі та зберігання та може придбаватися в електронному виді. При цьому, обмін традиційних валют на одиницю Bitcoin не створює базу оподаткування ПДВ. Європейський Суд в своєму рішенні у справі Skatteverket v. David Hedqvist (C-264/14) постановив застосовувати до суб'єктів, які займаються обміном національних валют на віртуальну криптовалюту Bitcoin, звільнення від ПДВ.

Криптовалюта як віртуальний товар.

В Ізраїлі Bitcoin не відповідає юридичному визначенню валюти. При продажі такого товару продавець кожного разу повинен сплатити податок на приріст капіталу. Народний банк Китаю розцінює Bitcoin як віртуальний товар, а не валюту, а його продаж може обкладатися податком на додану вартість. Подібний підхід у Японії, де Bitcoin визнається цінністю, тотожною активу (asset-like values) та також оподатковується японським аналогом ПДВ (*Virtual money poses accounting dilemma for Japan's early adopters*). В Австралії Bitcoin розглядається як власність, а транзакції з ним як бартер. В Канаді Bitcoin визначається у якості нематеріального активу, а транзакції з ним як бартер, у Відні (Австрія) вже відкритий перший у світі Bitcoin-shop (*Erster Bitcoin-Shop in Wiener öffnet*).

Згідно чинного законодавства ЄС, цифрова валюта вважається товаром і підпадає під регулювання Цивільного законодавства і Директиви ЄС про ПДФ як товар, а договір купівлі – продажу щодо криптовалюти є договором-купівлі продажу товару (Криптовалюта: її правовий

режим, проблеми застосування).

Криптовалюта як грошовий сурогат.

У країнах – членах ЄС, органи державної влади по-різному трактують сутність криптовалют. Наприклад, у Франції банкам дозволено здійснювати транзакції клієнтів у криптовалютах. У Голландії криптовалюти не підпадають під жодне з визначень грошей і тому не асоціюється з ними. Тому уряд вважає це власністю особи, яка повинна оподатковуватися податком на власність, що складає 25%. Схожої точки зору і представники органів державної влади у Німеччині. В Угорщині використання криптовалют не заборонене, однак повідомляється про підвищені ризики їх використання, аналогічно позиції ЕВА.

У США штат Каліфорнія першим із всіх дозволив використовувати криптовалюту прийнявши Assembly Bill 129. Цей закон дозволяє будь-якій корпорації, асоціації чи фізичній особі брати участь в обороті грошей, відмінних від законних платіжних систем. Проте, Assembly Bill 129 не врегульовано введення криптовалютного бізнесу. У Нью-Йорку в 2015 р. шляхом законодавчого закріплення у New York Codes, Rules and Regulations Департаментом фінансових послуг прийнято Bitlicense – ліцензії на введення криптовалютного бізнесу (Омельчук).

Висновки

Функціонування криптовалют як «псевдогрошових» засобів є новітнім викликом для органів державного регулювання ринків фінансових послуг як на національному, так і наднаціональному рівнях. Однак не слід забувати, що сучасний динамічний розвиток фінансових послуг у XXI сторіччі завдячується створенню електронних грошей, внаслідок чого люди, які раніше не були забезпечені фінансовими послугами, потрапили у сферу охоплення офіційної фінансової системи.

Звичайно, регуляторним і директивним органам варто намагатися не плутати електронні гроші з віртуальними валютами. Водночас їм не слід відмовлятися від досягнень у сфері регулювання, що забезпечили процвітання систем електронних грошей в умовах пруденційного регулювання на основі врахування ризиків і, можливо, інтерпретувати ці досягнення для криптовалют. Але є беззаперечним й той факт, що грошові сурогати чи похідні форми від класичних грошей, які будуть пов'язані з безготівковою формою обігу та спрямовані на обхід податкового законодавства будуть з'являтися і надалі. Завданням фінансового права є адекватне сприйняття викликів сучасності та створення відповідних правових конструкцій.

УДК 336.743

Анотація. Віртуальна валюта (криптовалюта) – це один з видів нерегульованих цифрових грошей, які створюються й звичайно контролюються їхніми розроблявачами, використовуються й приймаються серед членів віртуального співтовариства. Метою функціонування криптовалют є створення незалежної від регулювання альтернативної

платформи, в якій перекази, порівняно з альтернативними напрямками, здійснюються швидше та з мінімальними транзакційними витратами, а також не існує потреба зазначення персональних даних. Одночасно, криптовалюта є одним із засобів здійснення розрахунково-платіжних та обмінних операцій на національному та міжнародному ринках. Інституціоналізація децентралізованої монетарної системи, яка не регулюється банками і не є підконтрольною жодному центральному банку світу викликала необхідність теоретичного осмислення особливостей правової регламентації цього процесу.

На основі аналізу та узагальнення міжнародного досвіду правового регулювання обігу віртуальної валюти (у державах ЄС, США, Китаї та Норвегії), а також аналізу національного законодавства автором виокремлено наступні підходи до визначення Bitcoin: як віртуальна валюта, як грошовий сурогат, як нематеріальна цінність, як віртуальний товар. Запропоновано визначати криптовалюту як товар, який купується та може використовуватися в процесі обміну.

Ключові слова: віртуальна валюта, криптовалюта, Bitcoin, право, регулювання.

Andriy Y. Ivansky. Specificity of legal regulation of cryptocurrency

Abstract. Virtual currency (cryptocurrency) is one of the types of unregulated digital money that are created and usually controlled by their developers, are used and accepted among the members of the virtual community. The function of the cryptocurrency is the establishment of an independent alternative platform, in which transfers, in comparison with alternative directions, are carried out more quickly and with minimal transaction costs, and there is also no need to indicate personal data. At the same time, cryptocurrency is one of the means of settling payment and exchange transactions on national and international markets. Institutionalization of a decentralized monetary system, which is not regulated by banks and is not controlled by any central bank of the world, has caused the need for a theoretical understanding of the peculiarities of the legal regulation of this process.

Based on the analysis and generalization of international experience in legal regulation of the circulation of the virtual currency (in the EU, the USA, China and Norway), as well as the analysis of the national legislation, the author outlines the following approaches to the definition of Bitcoin: as a virtual currency, as a quasi-money, as an intangible value, as virtual product. It is proposed to define cryptocurrency as a commodity that is acquired and can be used in the process of exchange.

Key words: virtual currency, cryptocurrency, Bitcoin, law, regulation.

Посилання

1. Erster Bitcoin-Shop in Wien eröffnet. <http://wien.orf.at/news/stories/2824885> (accessed 10.11.2017).
2. Virtual money poses accounting dilemma for Japan's early adopters <https://asia.nikkei.com/>

Business/Trends/Virtual-money-poses-accounting-dilemma-for-Japan-s-early-adopters (accessed 12.12.2017).

3. Бачо, Р.Й. (2015). Державне регулювання ринків фінансових послуг в умовах функціонування віртуальних валют (криптовалют). Бізнес Інформ., 11, 12.
4. Епохальна забавка. Чи є майбутнє у криптовалюти? <http://tyzhden.ua/Economics/202557> (дата перегляду 12.12.2017).
5. Геращенко, А. (2017). Правовое регулирование криптовалютного бизнеса. <http://axon.partners/wp-content/uploads/2017/02/Global-Issues-of-Bitcoin-Businesses-Regulation.pdf> (дата перегляду 05.12.2017).
6. Гриценко, А. (1999). Гроші: виникнення, сутність, функції та агрегати. Економіка України, 2.
7. Криптовалюти в Україні: НБУ висказав свою позицію по Bitcoin. <http://biz.nv.ua/finance/kriptovaljuty-v-ukraine-nbu-vyskazal-svoju-pozitsiju-po-bitcoin-1649515.html> (дата перегляду 13.12.2017).
8. Криптовалюта: її правовий режим, проблеми застосування: есе з права. <http://UKRAINEPRAVO.COM/LEGALPUBLICATIONS/ESSAY-ON-IT-LAW/LAWPLYTA%D1%81RYPTOCURRENCY> (дата перегляду 18.12.2017)
9. Омельчук, Н. Регулирование криптовалют: анализ по странам <https://psm7.com/articles/regulirovanie-kriptovalyut-analiz-po-stranam.html> (дата перегляду 18.11.2017)
10. Проект Закону України «Про валюту». <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=53357806> (дата перегляду 21.11.2017)
11. Про систему валютного регулювання та валютного контролю (1993) Урядовий кур'єр.
12. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/крипто валюти» Bitcoin. http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=11879608 (дата перегляду 21.11.2017)

References

1. About the system of currency regulation and currency control (1993) Government Courier.
2. Bacho, R.Y. (2015). State regulation of financial services markets in the conditions of functioning of virtual currencies (cryptocurrency). Business Inform., 11, 12.
3. Erster Bitcoin-Shop in Wien eröffnet. <http://wien.orf.at/news/stories/2824885> (accessed 10.11.2017).
4. Epoch-making fun. Is there a future cryptocurrency? <http://tyzhden.ua/Economics/202557> (accessed 12.11.2017).
5. Cryptocurrency in Ukraine: National Bank of Ukraine expressed its position on Bitcoin <http://biz.nv.ua/finance/kriptovaljuty-v-ukraine-nbu-vyskazal-svoju-pozitsiju-po-bitcoin-1649515.html> (accessed 13.11.2017).
6. Cryptocurrency: its legal regime, the problem of application: ese on law. <http://UKRAINEPRAVO.COM/LEGALPUBLICATIONS/ESSAY-ON-IT-LAW/LAWPLYTA%D1%81RYPTOCURRENCY> (accessed 18.11.2017).
7. Clarification regarding the legality of use in Ukraine «virtual currency / crypto currency» Bitcoin. http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=11879608 (accessed 21.11.2017).
8. Draft Law of Ukraine «On currency». <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=53357806> (accessed 21.12.2017).
9. Geraschenko, A. (2017). Legal regulation of crypto-currency business <http://axon.partners/wp-content/uploads/2017/02/Global-Issues-of-Bitcoin-Businesses-Regulation.pdf> (accessed 05.12.2017).
10. Gritsenko, A. (1999). Money: origin, essence, functions and aggregates. Economy of Ukraine, 2.
11. Omelchuk, N. Regulation cryptocurrency: country analysis. <https://psm7.com/articles/regulirovanie-kriptovalyut-analiz-po-stranam.html> (accessed 18.11.2017).
12. Virtual money poses accounting dilemma for Japan's early adopters <https://asia.nikkei.com/Business/Trends/Virtual-money-poses-accounting-dilemma-for-Japan-s-early-adopters> (accessed 12.11.2017)

ПРИНЦИП ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА «НЕПРИПУСТИМІСТЬ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ» У НОВОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

**Людмила Корнілова,
адвокат**

Цивільний процесуальний Кодекс України, який набув чинності з 15 грудня 2017 року, містить в першу чергу ряд нових термінів, серед яких «неприпустимість зловживання процесуальними правами», як один із основних принципів цивільного судочинства закріпленого в пункті 11 частини 3 статті 2 ЦПК України.

З огляду на те, що суспільство нині пред'являє високі вимоги до захисту прав осіб в межах цивільного судочинства для збільшення гарантій захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, тому виявлення та припинення зловживання процесуальними правами учасниками судового процесу та їх представ-

никами є прогресивною новацією Цивільного процесуального Кодексу України, який набув чинності з 15 грудня 2017 року.

Частиною 1 статті 44 ЦПК України встановлено, що учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами – зловживання процесуальними правами не допускається. З метою запобігання створення протиправних перешкод у здійсненні судочинства новим ЦПК України виявлено нові види зловживань та запропоновано методи боротьби з ними (частина 2 статті 44 ЦПК України).

Залежно від конкретних обставин суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, що суперечать завданню цивільного судочинства, зокрема зазначені у частині 2 статті 44 ЦПК України.

Цивільний процесуальний Кодекс України також дозволяє залишити заяву без розгляду або повернути, якщо наявні зловживання процесуальними правами (частина 3 стаття 44 ЦПК України).

Йдеться про зловживання позивачем своїми правами шляхом одночасного подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав. Не вдаючись

до оцінки мети таких дій, зазначаю, що згідно з п. 10 частини 3 статті 175 ЦПК України) позовна заява повинна містити підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом і з тих самих підстав. Таке підтвердження, на мою думку, має використовуватися як доказ наявності факту зловживання позивачем своїми правами в разі одночасного подання декількох аналогічних позовів, для застосування судом відповідних заходів процесуального примусу з метою запобігання зловживанню правами та створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства.

Крім того, важливо звернути увагу на те, що частиною 6 статті 185 ЦПК України, передбачено право суду повернути позовну заяву позивачу у випадках, коли позивачем подано до цього самого суду інший позов (позови) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом і з однакових підстав і щодо такого позову (позовів) на час вирішення питання про відкриття провадження у справі, що розглядається, не постановлена ухвала про відкриття або відмову у відкритті провадження у справі, повернення позовної заяви або залишення позову без розгляду.

У новому ЦПК України також передбачений, у п. 1. ч. 4 статті 135, розподіл судових витрат. Це положення як забезпечення судових витрат може бути застосовано тільки для випадків, коли позов має ознаки завідомо безпідставного або інші ознаки зловживання правом на позов.

Як захід попередження зловживання учасниками судового процесу процесуальними правами передбачений пункт 3 частини 3 статті 141 ЦПК України, що при вирішенні питання про розподіл судових витрат суд враховує поведінку сторони під час розгляду справи, що призвела до затягування розгляду справи, зокрема, подання стороною явно необґрунтованих заяв і клопотань, безпідставне твердження або заперечення стороною певних обставин, які мають значення для справи, безпідставне завищення позивачем позовних вимог тощо.

У разі виявлення фактів зловживання стороною чи її представником процесуальними правами або якщо спір виник внаслідок неправильних дій сторони, частина 9 статті 141 ЦПК України, надає право суду покласти на таку сторону судові витрати повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору.

Передбачено також заходи процесуального примусу (штраф – стаття 148 ЦПК України).

З огляду на те, що згідно зі ст. 17 Закону України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" від 23 лютого 2006 р. суди в Україні зобов'язані застосовувати Конвенцію та практику Суду як джерело

права, тому найбільш ефективним інструментом протидії є практика Європейського суду з прав людини, де питання належного виконання сторонами своїх процесуальних обов'язків висвітлено більш широко, а обов'язковий характер його рішень дає можливість використовувати напрацьовані цією інституцією правові підходи для запобігання зловживань.

Аналізуючи особливості взаємодії статті 17, пункту 3 статті 35 Конвенції про захист прав людини і основних свобод з правовою позицією Європейського суду з прав людини можливо зробити однозначний висновок про безпосередній зв'язок принципу «неприпустимості зловживання процесуальними правами» у новому Цивільному процесуальному Кодексу України з напрацьованою практикою Європейського суду з прав людини.

Досить універсальним у практиці захисту є використання рішення Європейського суду з прав людини від 7.07.1989 року у справі «Юніон Аліментаріа Сандерс С.А. проти Іспанії». Обґрунтовуючи висновки про обов'язок сторони належним чином використовувати процесуальні права, у пункті 35 рішення Європейського суду з прав людини "Юніон Аліментаріа Сандерс С.А. проти Іспанії" зазначено, що заявник зобов'язаний демонструвати готовність брати участь

на всіх етапах розгляду, що стосуються безпосередньо його, утримуватися від використання прийомів, пов'язаних зі зволіканням у розгляді справи, а також максимально використовувати всі засоби внутрішнього законодавства для прискорення процедури слухання ("Union Alimentaria Sanders S.A. v. Spain" № 11681/85).

Подібний висновок зроблено в постановках Верховного Суду у складі Касаційного господарського суду, Касаційного адміністративного суду, які розміщені у Єдиному державному реєстрі судових рішень, наприклад від 26.01.2018 року в справі №32/177, від 06.02.2018 року в справі К/9901/2573/17, від 06.02.2018 року в справі К/9901/2823/17, від 07.02.2018 року в справі №5023/1305/12, від 13.02.2018 року, 22.03.2018 року в справі К/9901/1504/17, з посиланням на рішення Європейського суду з прав людини від 7.07.1989 року у справі «Юніон Аліментаріа Сандерс С.А. проти Іспанії».

Рано чи пізно кожен представник у процесі супроводження судової справи зіштовхується з ситуацією, коли опонент починає зловживати своїми правами з метою створення штучних перешкод швидкому й об'єктивному вирішенню спору, а кожний процесуальний обов'язок суб'єкта, який бере участь в розгляді справи мусить бути забезпечений певними санкціями, які мають застосовуватися судом за власною ініціативою або за клопотанням заінтересованих осіб.

На підставі наведеного можна зробити висновок, що на сьогодні зроблено великий крок у протидії зловживанням правами учасниками судового процесу у новому Цивільному процесуальному Кодексу України, який на мою думку має позитивний характер та розрахований на добросовісну поведінку сторін, оскільки добросовісна сторона у будь-якому випадку зацікавлена у швидкому та справедливому вирішенні спору.

ФІКСУВАННЯ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ ТЕХНІЧНИМИ ЗАСОБАМИ

**Олег Крижановський,
суддя Малиновського
районного суду
міста Одеси**

у відкритому режимі є основоположним принципом, утіленим у п. 1 ст. 6 Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. У цьому положенні зазначено: «судове рішення проголошується публічно», але існують

обмеження, які встановлені для виключного обмеження доступу в зал судового засідання публіки і преси протягом усього засідання або його частини:

- 1) в інтересах моралі,
- 2) громадського порядку,
- 3) національної безпеки,

– в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – «коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя».

Отже, принцип гласності як синонім принципу публічності, характеризується відкритістю судового розгляду. Остання ж, як вказує О. Менів «є основним елементом принципу гласності й максимально захищає права сторін від неконтрольованого здійснення судочинства», отже є запорукою справедливого суду і демократичних засад здійснення правосуддя. Наведене дозволяє стверджувати, що визначений на міжнародному рівні принцип публічності судового розгляду, та гарантований Конституцією України принцип гласності судового засідання характеризують тотожні гарантії права на справедливий суд.

Принцип гласності судового розгляду визначений у п. 7 ч. 3

ст. 129 Конституції України, серед основних засад здійснення судочинства в Україні. Відображений він і на рівні всіх процесуальних кодексів України: у ст. 6 Цивільно процесуального кодексу України (далі – ЦПК), ст. 7 Кримінально процесуального кодексу України (далі – КПК), ст. 2 ч. 3 п. 3, ст. 8 Господарсько-процесуального кодексу України (далі – ГПК) та ст. 12 Кодексу України про адміністративне судочинство (далі – КАС).

Так, до основних засад судочинства в Україні відповідно до Конституції України віднесено гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами. Це означає, що гласність і повне фіксування судового процесу технічними засобами є невід'ємними та обов'язковими складовими судового процесу в межах, установлених Конституцією України та деталізованих у процесуальному законодавстві. Саме завдяки цій zasadі судочинства в Україні наблизилось до європейських стандартів, хоча проблем тут ще чимало.

Загальновідомо, що в пострадянських країнах та в багатьох європейських державах фіксування судового процесу технічними засобами не виокремлюється у самостійну конституційну засаду судочинства і часто розглядається як складова іншої конституційної норми судочинства – гласності (відкритості).

Конституційний Суд України в Рішенні у справі про фіксування судового процесу технічними засобами від 8 грудня 2011 року № 16-рп/2012 висловив правову позицію, згідно з якою повне фіксування судового процесу технічними засобами є самостійною засадою судочинства (абзац другого підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини), про що лише в 2017 р. законодавець зазначив у змінах до процесуального законодавства.

Згідно з Конституцією України права й свободи людини і громадянина захищають у межах відповідних процесуальних форм суди усіх юстицій.

У правовій державі судочинство ґрунтується на засадах, визначених її основним законом. Ці засади забезпечують права учасників судового процесу, гарантії їх реалізації в такий спосіб, щоб кожній зацікавленій особі створити реальну можливість для здійснення свого конституційного права на судовий захист. Отже, у правовій державі основні засади судочинства мають демократичні риси й загальну правозахисну спрямованість.

Європейський суд однією із визначальних складових права на справедливий суд трактує публічність судового розгляду саме через його відкритість. Зокрема, у справі Дінне проти Франції Європейським судом наголошується, що проведення судових засідань

Очевидно, що визнання в Україні повного фіксування судового процесу технічними засобами як однієї з основних засад судочинства вказує на те, що законодавець убачав у цьому особливу практичну необхідність. Судова практика втілення у життя процесуального законодавства, в якому вона фактично підтверджує важливу роль конституційного закріплення цієї засади.

Конституційне положення про повне фіксування судового процесу технічними засобами може втілюватись у правовідносинах через поточне процесуальне законодавство, яке його конкретизує, а також як норма прямої дії (стаття 8 Основного Закону України).

Конституційні аспекти реалізації повного фіксування судового процесу технічними засобами як однієї з основних засад судочинства по-новому привертають увагу науковців і практиків.

Термін «фіксування» є похідним від слова «фіксувати», що означає: 1) встановлювати, закріплювати що-небудь у певному положенні; 2) відзначаючи, виділяти, закріплювати що-небудь у свідомості, в пам'яті, у викладі тощо; 3) відображати, закріплювати за допомогою запису, малюнка, фотографії тощо; 4) записувати, реєструвати; 5) визначати, встановлювати що-небудь.

Під словосполученням «фіксування судового процесу технічними засобами» в юридичній науці розуміється процесуальна форма; це фіксування застосовується разом із веденням журналу судового засідання. У науковій літературі словосполучення «фіксування судового процесу технічними засобами» визначається також як процес, форма закріплення інформації про хід судового розгляду відповідних справ. Таке фіксування судового процесу технічними засобами забезпечує: наявність повних і достовірних даних, пов'язаних з ходом судового засідання; дає змогу об'єктивно і всебічно відображати подання сторонами доказів, клопотань, заяв, а також

заперечень проти клопотань і доводів інших учасників, надання пояснень, доказів, висловлювання міркувань з питань, що виникли в ході судового розгляду; відображає результати судового засідання.

Фіксування судового процесу технічними засобами фактично забезпечує: 1) дисциплінованість і відповідальність як учасників судового процесу у справі, так і суддів; 2) можливість запобігати порушенням порядку вчинення процесуальних дій; 3) додержання законності та інших засад судочинства в судових засіданнях; 4) неупереджене ставлення суддів до учасників судового процесу.

Слід зазначити, що на законодавчому рівні зміст словосполучення «повне фіксування судового процесу технічними засобами» було зазначено лише у 2017 р. у змінах до процесуального законодавства, проте в підзаконних актах його було закріплено значно раніш – як технічний запис судового засідання за допомогою комплексу з фіксування судового процесу, що передбачає створення аудіофонограми судового засідання (пункт 2.1 Інструкції про порядок фіксування судового процесу технічними засобами в загальних судах України). В цій Інструкції зазначено також, що комплексом з фіксування судового процесу є сукупність апаратно-програмних засобів, приладів і відповідних інструкцій, котрі забезпечують належне фіксування, зберігання, копіювання (дублювання) та використання інформації, яка відображає хід судового засідання (судового процесу) (пункт 2.2.), передбачено єдиний порядок фіксування судового засідання технічними засобами та вимоги до комплексів з фіксування такого засідання.

Принцип гласності судового розгляду визначений у п. 7 ч. 3 ст. 129 Конституції України, серед основних засад здійснення судочинства в Україні. Відображений він і на рівні всіх процесуальних кодексів України: у ст.ст. 7, 247 глави 7 Цивільного процесуаль-

ного кодексу України, ст.ст. 7, 27 Кримінально процесуального кодексу України, п. 3 ст. 2, ст. 8 Господарсько-процесуального кодексу України та п. 3 ст. 2, ст. 10 Кодексу України про адміністративне судочинство.

У Конституції України цей принцип закріплений в одному (спільному) пункті з фіксуванням судового засідання технічними засобами так: «гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами». Такий законодавчий підхід повного мірою відображений на рівні всіх чинних процесуальних кодексів.

Так, у положеннях п. 3 ч. 2 ст. 2, ст. 7 ЦПК «Гласність і відкритість судового розгляду» як деталізація цього поняття ч. 1 ст. 247 ЦПК: «Суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою відео- та (або) звукозаписувального технічного засобу в порядку, передбаченому Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему».

Аналогічно, застосування технічних засобів як складова принципу гласності судового розгляду визначається на рівні п. 14 ст. 8 ГПК: «Суд під час розгляду справи в судовому засіданні здійснює повне фіксування його перебігу за допомогою відео- та (або) звукозаписувального технічного засобу, крім випадків, передбачених цим Кодексом. Порядок такого фіксування встановлюється цим Кодексом».

У КПК цей принцип визначений на рівні ст. 27 як «Гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами», і у її п. 5 зазначено: «Під час судового розгляду забезпечується повне фіксування судового засідання за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому цим Кодексом».

У КАС принцип гласності і відкритості судового процесу деталізовано у ст. 10 ч. 13, ч. 14 якої

вказано: «13. Суд під час розгляду справи в судовому засіданні здійснює повне фіксування його перебігу за допомогою відео- та (або) звукозаписувального технічного засобу, крім випадків, визначених цим Кодексом. Порядок такого фіксування встановлюється цим Кодексом. 14. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, визначеному цим Кодексом».

У Конвенції Ради Європи про захист прав людини й основоположних свобод та практиці Європейського суду фіксування судового засідання не згадується, проте воно охоплюється поняттям публічності.

Отже, очевидним є такий висновок у міжнародній практиці сьогодні поняття принципу публічності включає обов'язкову (за винятком законодавчо встановлених обмежень) фіксацію судового засідання технічними засобами.

У той же час, рішенням Конституційного Суду України по справі № 1-19/2011 р. від 8 грудня 2011 року (справа про фіксування судового процесу технічними засобами) визнається, що ч. 3 ст. 129 Конституції України визначаються основні засади судочинства, які відповідно до правової позиції Конституційного Суду України є конституційними гарантіями права на судовий захист.

Наведене свідчить про те, що позиція Конституційного Суду України однозначна стосовно визнання всіх визначених у ч. 3 ст. 129 Конституції України конституційними гарантіями права на судовий захист.

Абз. 2 п.п. 4.1. п. 4 вказаного Рішення Конституційного Суду України визначає: «До основних засад судочинства належить, зокрема, повне фіксування судового процесу технічними засобами».

З такої відокремленої оцінки повного фіксування судового засідання технічними засобами Конституційним Судом виникає питання з приводу вірогідності

його самостійності відносно гласності судового засідання. Проте Конституційний Суд України наведеним рішенням у справі про фіксування судового процесу технічними засобами висловив правову позицію, згідно з якою повне фіксування судового процесу технічними засобами є самостійною засадою судочинства (абзац другий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини).

Виходячи з сутності звернення по справі № 1-19/2011 р. про фіксування судового процесу технічними засобами, на підставі якого було порушено конституційне провадження, Конституційний Суд розглядав саме предмет такого звернення – тобто, фіксування судового процесу технічними засобами як одна з конституційних гарантій права на судовий захист, на чому саме наполягає і Конституційний Суд України в цитованому вище положенні (фіксування судового процесу технічними засобами).

На підставі даного рішення також слід визначати практичні підходи до поняття «повнота» щодо фіксації судового засідання технічними засобами.

Як вказувалося вище, принцип повноти, на думку Конституційного Суду України, не порушується, якщо в разі неявки в судові засідання сторін, оскільки «фактично відсутній предмет фіксування технічними засобами в розумінні пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України» (абз. 3 п. 5), а також мотивуючи відсутність необхідності застосування таких заходів законодавчими вимогами, що «ґрунтуються на принципі верховенства права, зокрема на таких його складових, як ефективність мети і засобів правового регулювання, розумність та логічність закону» (абз. 4 п. 5).

Отже, цей підхід дає право дійти висновку, що з урахуванням позиції Конституційного Суду України по справі про фіксування судового процесу технічними засобами 2011 р., під повнотою фіксації технічними засобами судового засідання слід розуміти

фіксування такими засобами всіх стадій судового розгляду, за винятком випадків неявки осіб при відкладанні розгляду справи, що беруть участь у справі або проведення судового засідання за їх відсутності.

Підтвердженням такої позиції є наслідок визнання певної процесуальної дії, яка має супроводжуватися таким фіксуванням, або її результату – недійсною. На прикладі правових наслідків порушення принципу повноти фіксування судового засідання у кримінальному процесі, що наводить А.М. Безносок, можна відслідкувати ті аспекти, які, відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України є підставами для визнання недійсності відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів. «Фіксування кримінального провадження за допомогою технічних засобів є обов'язковим в суді під час судового провадження, – пише А.М. Безносок, – окрім випадків, передбачених законом (ч. 4 ст. 107 КПК). Незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих унаслідок її вчинення результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними (ч. 6 ст. 107 КПК). Офіційним записом же судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому КПК (ч. 5 ст. 27 КПК)».

Однак, визначення поняття «повнота фіксування» виключно з позицій обсягу інформації, яка фіксується відповідними засобами, не повністю відображає якісні характеристики поняття «повнота».

Під повнотою на енциклопедичному рівні розуміється «вичерпна достатність, повний склад, необхідна кількість чого-небудь; вищий ступінь чого-небудь». Оскільки йдеться про фіксацію технічними засобами певної

інформації, повнота такої фіксації має характеризуватися інформаційною насиченістю, під якою розуміється загальна кількість інформації, що зафіксована й міститься у відповідних засобах.

На підставі чого можливо зробити висновки, що поняття «повнота» може стосуватися не лише обсягу предмета фіксування під час судового засідання, а й характеризувати «повноту» самої фіксації як використання її власних можливостей для відображення повної інформації про події, що відбуваються під час судового засідання. Іншими словами, повнота фіксації має здійснюватися усіма наявними засобами для найбільш повного відображення інформації про події, що фіксуються як за обсягом інформації про порядок та сутність судового розгляду, так і за якіснішими показниками фіксації інформації, важливої для оцінки судом.

Разом з тим Європейський суд з прав людини допускає у виняткових випадках відсутність гласності в апеляційних, касаційних та інших інстанціях, де перевіряються прийняті рішення. Так, у справах «Монелла проти Швеції» (рішення від 22 лютого 1984 року) і «Моріс проти Швеції» (рішення від 2 березня 1987 року) перед судом постало питання про можливість відходу апеляційної інстанції від принципу відкритого розгляду, на якому обвинувачений може бути присутнім і відстоювати свою позицію. ЄСПЛ постановив, що, якщо розгляд в суді першої інстанції було гласним, то відсутність гласності в судах другої і третьої інстанцій може бути виправдано особливостями процедури – коли скарга стосується виключно питань права, а не факту, то, на думку ЄСПЛ, вимоги гласного розгляду є виконаними і тоді, коли заявнику була надана можливість особисто бути вислуханим в апеляційному або касаційному суді.

Публічний характер слухань надає сторонам захист на випадок таємного, що не підконтрольного суспільній перевірці здійснення правосуддя. Крім того, це є способом підтримки в суспільстві

впевненості в справедливості правосуддя і самих судів. Прозорість правосуддя є важливою складовою справедливості судового процесу, гарантованого ст. 6 ЄКПЛ та грає основну роль в демократичному суспільстві.

Обмеження реалізації принципу гласності судового процесу та його повної фіксації технічними засобами, відповідно до положень ст. 6 ЄКПЛ, стосуються тільки можливості суду обмежити присутність преси та інших осіб під час судових засідань в інтересах моралі, суспільному порядку або національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх осіб або захист приватного життя сторін, при особливих обставинах публічність розгляду може шкодити інтересам правосуддя.

Ніяких обмежень по фіксації судових проваджень технічними засобами в ст. 6 ЄКПЛ незалежно від характеру фіксації (трансляція або здійснення фото-, відео- звукозапису) або технічних характеристик пристроїв, на які буде здійснюватися така фіксація (стаціонарна апаратура або портативні пристрої), не встановлено. Ця позиція підтверджена і в окремих рішеннях ЄСПЛ, в яких визнана правомірність здійснення навіть трансляції судових засідань без дозволу суду (Pinto Coehlo v. Portugal (від 22.03.2016 року, № 48718 I 11)), не кажучи вже про відеофіксації на портативні пристрої.

На підставі вказаного можна зробити висновок, що принцип гласності судового процесу (його повне фіксування технічними засобами) є одним з основних принципів судочинства, який регламентовано як в національних (Конституція України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», КПК, ГПК, КАС, ЦПК України), так і в міжнародних (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ЄКПЛ) нормативно-правових актах.

Змістовними елементами вищевказаного принципу є: право

сторін постати перед судом; право сторін ефективно приймати участь в судових засіданнях; публічний характер судових засідань; обов'язок суду зробити своє рішення надбанням громадськості; межі реалізації принципу гласності судового процесу та його повної фіксації технічними засобами поширюються на всі стадії і типи судового процесу, ніяких винятків з реалізації принципу гласності судового процесу та його повної фіксації технічними засобами, крім тих, які передбачені в законодавстві, бути не повинно; при перегляді судових рішень в тих випадках, коли скарга стосується виключно питання права, а не факту, допустимі обмеження вищевказаного принципу.

Однак на практиці виникає чимало труднощів таких, як: – погана обізнаність працівників суду з питань роботи, налаштування програм звукозаписувального пристрою; – катастрофічна нехватка звукозаписувальних пристроїв у залах судового засідання, а при наявності таких пристроїв якість запису звуку, нажалі не завжди можливо відтворити звукозапис; – підключення, та якість з'єднання з мережею «інтернет», особливо при необхідності проведення відеоконференцзв'язку; тощо.

На мою думку вирішити основних проблемних питань можливе шляхом проведення навчань, тренінгів з персоналом суду, правильного налаштування програми звукозаписувального пристрою, збільшення кількості точок доступу (мікрофонів) в даних пристроях, а при необхідності замінити такі точки доступу, збільшення кількості звукозаписувальних приладів. А у зв'язку з останніми змінами в процесуальне законодавство у 2017 р. зали судового засідання стали потребувати оновлення таких приладів, а також обладнання відеозаписувальними приладами зі стабільним високошвидкісним підключенням до мережи «інтернет». Технічна сторона «повного фіксування» потребує подальшого вдосконалення.

ВІДВІД (САМОВІДВІД) СУДДІ ЗА НОВОЮ РЕДАКЦІЄЮ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

**Сергій Чванкін,
к.ю.н., доцент, голова
Київського районного
суду м. Одеси, голова
ГО «Асоціація слідчих
суддів України»**

нення справедливого та неупередженого судового розгляду.

Система підстав, що зумовлюють необхідність вирішення питання про відвід (самовідвід) судді

Стаття 36 ЦПК України передбачає випадки, коли суддя не може розглядати справу і підлягає відводу (самовідводу) судді, до яких належить:

- 1) він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших учасників судового процесу, або осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу у цій справі, або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу;
- 2) він брав участь у справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, адвокат, секретар судового засідання або надавав стороні чи іншим учасникам справи правничу допомогу в цій чи іншій справі;
- 3) він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи;
- 4) було порушено порядок визначення судді для розгляду справи;

5) є інші обставини, що викликають сумнів в неупередженості або об'єктивності судді.

Порівняно з колишньою редакцією статті ЦПК (ст. 20), яка передбачала підстави для відводу судді, нову редакцію було доповнено новими підставами для відводу, а саме: якщо суддя є членом сім'ї або близьким родичем осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу у цій справі, або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу, а також, якщо він брав участь у справі як адвокат або надавав стороні чи іншим учасникам справи правничу допомогу в цій чи іншій справі.

На мій погляд, нові підстави для відводу (самовідводу) є суттєвим плюсом, оскільки вони об'єктивно направлені на усунення упередженості при розгляді справ.

Разом з цим, стаття 37 ЦПК України, передбачає випадки в яких не допускається повторна участь судді у розгляді справи, зокрема:

1. Суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді першої інстанції, не може брати участі в розгляді цієї самої справи в судах апеляційної і касаційної інстанцій, а так само у новому розгляді справи судом першої інстанції після скасування рішення суду або ухвали про закриття провадження у справі.

2. Суддя, який брав участь у врегулюванні спору у справі за участю судді, не може брати участі в розгляді цієї справи по суті або перегляді будь-якого ухваленого в ній судового рішення.

3. Суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді апеляційної інстанції, не може брати участі у розгляді цієї самої справи в судах касаційної або першої

Завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Тож, як бачимо, законодавцем зроблений акцент на справедливому, неупередженому та своєчасному розгляді справи. Яким же чином стороні по справі запобігти можливим зловживанням судді та у випадку обґрунтованої упередженості усунути його від розгляду справи.

З цієї метою законодавцем передбачений інститут відводу, який і є інструментарієм досяг-

інстанції, а також у новому розгляді справи після скасування ухвали чи рішення суду апеляційної інстанції.

4. Суддя, який брав участь у перегляді справи в суді касаційної інстанції, не може брати участі в розгляді цієї справи в суді першої чи апеляційної інстанції, а також у новому її розгляді після скасування ухвали чи рішення суду касаційної інстанції.

5. Суддя, який брав участь у вирішенні справи, рішення в якій було в подальшому скасовано судом вищої інстанції, не може брати участі у розгляді заяви про перегляд за нововиявленими обставинами рішення суду у цій справі.

6. Суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді першої, апеляційної, касаційної інстанцій, не може брати участі у розгляді заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з виключними обставинами у цій справі.

Головною новелою цієї статті є її друга частина, яка передбачає недопустимість розгляду справи або перегляду будь-якого ухваленого в ній рішенням суддею, який приймав участь у врегулюванні спору за участю судді. Це, перш за все, пов'язано з введенням законодавцем інституту врегулювання спору за участю судді, який передбачає проведення спільних та (або) закритих нарад.

В частині 5 ст. 37 ЦПК України, законодавець повертає можливість судді, який брав участь у вирішенні справи переглядати ухвалені ним рішення за нововиявленими обставинами за умови, якщо рішення не було скасовано судом вищої інстанції і це логічно пов'язано з частиною 1 цієї ж статті, в контексті якої суддя не може брати участь у розгляді справи після скасування ухваленого ним рішення.

Надання можливості перегляду рішень, постанов та ухвал суду у зв'язку з виключними обставинами обумовило недопустимість повторної участі судді, який брав участь в суді першої, апе-

ляційної, касаційної інстанцій у перегляді справ за виключними обставинами.

Звісно, що при наявності випадків передбачених статтями 36, 37 ЦПК України, суддя повинен заявити самовідвід або стороною по справі може бути заявлено відвід судді. Відвід повинен бути мотивованим. До речі, законодавець у п. 1 ч. 1 ст. 44 ЦПК зазначає, що заявлення завідомо безпідставного відводу є зловживанням процесуальними правами.

Сумніви в неупередженості або об'єктивності судді як підстава для відводу судді

Зазвичай, перелік підстав для відводу (самовідводу) судді не викликає певних складнощів у доказуванні: достатньо встановити наявність того чи іншого факту на підставі певних доказів. Однак така підстава як наявність інших обставин, що викликають сумнів в неупередженості або об'єктивності судді, є багатогранною і доволі оціночною. Як бачимо, в цьому випадку законодавець посилається на такі категорії як «неупередженість» та «об'єктивність» судді. Національне процесуальне законодавство не визначає специфічного змісту цих категорій, тому можна зробити висновок про можливість тлумачення цих категорій відповідно до загальноживаних розуміння, притаманних українській мові, та закріплених, в тому числі і в тлумачних словниках.

У той же час, положення Європейської конвенції з прав людини є частиною національного законодавства, а практика ЄСПЛ є джерелом права, яке підлягає застосуванню судами під час розгляду і вирішення судових справ. Зазначена Конвенція (в офіційному її перекладі) як вимогу справедливого судового розгляду використовує вже поняття незалежного та безстороннього суду, які, з певними

застереженнями, можна вважати тотожними неупередженого та об'єктивного суду.

Практика ЄСПЛ привнесла нові стандарти судового розгляду, а тому і вирішення питання про відводи має відповідати загальновизнаним європейським стандартам. Зокрема, у низці своїх рішень Європейський Суд вказує на те, що стосовно прояву незалежності точка зору сторони є важливою, але не вирішальною; вирішальним є факт «обґрунтованості» побоювань сторони у справі (Сасілор-Лормін проти Франції). Хоча неупередженість суду не можна виміряти чи якось фактично дослідити, ЄСПЛ в своїй практиці закріпив критерії існування неупередженості (Мікалефф проти Мальти):

- суб'єктивний тест, що вивчає персональні переконання і поведінку конкретного судді, з метою визначення чи існувало неупереджене або суб'єктивне ставлення судді у конкретній справі. Як презюмується, у суду завжди наявні особиста неупередженість, доки не доведено протилежного (Ле Комт, Ван Левен і Де Мейер проти Бельгії). Наприклад, Верховний Суд у складі Касаційного господарського суду у справі №910/28435/15, вказав, що позначення певної особи в соціальних мережах як «друга» не можна трактувати як вказівку на ступінь або інтенсивність відносин судді з такою особою, тобто про дружбу у звичайному розумінні цього слова, а тому передчасно говорити про недотримання принципу неупередженості, оперуючи лише такими формальними ознаками;

- об'єктивний тест, що визначає, чи забезпечують суд, а також його структура, відповідні гарантії для виключення легітимних сумнівів стосовно його неупередженості. В згаданій справі Мікалефф проти Мальти ЄСПЛ вказав, що правосуддя має не тільки здійснюватись, а повинно також демонструватись, а кожний суддя стосовно якого існують будь-які сумніви щодо

недостатньої неупередженості повинен відмовитись від розгляду справи.

При цьому, саме на суд покладається обов'язок демонструвати свою неупередженість та безсторонність, щоб зберегти не тільки довіру сторін у дані справі до складу суду, а й суспільства – до судової системи в цілому.

Щодо сумнівів в неупередженості суду ЄСПЛ вже напрацював низку позицій, які підкреслюють, наскільки тонка межа між встановлення упередженості суду та відсутністю такої упередженості. Так у справі «Бушемі проти Італії» ЄСПЛ вказав, що навіть публічні висловлювання голови суду, які натякали на негативну оцінку самого заявника, ще до того, як суд мав винести рішення у справі, дійсно, не видається сумісним з вимогами про безсторонність суду, закріпленими в пункті 1 статті 6 Конвенції, а тому заяви голови суду об'єктивно могли виправдати побоювання заявника стосовно упередженості останнього.

Порядок заявлення і вирішення питання про відвод (самовідвід) судді

У новій редакції кодексу було трохи змінено порядок заявлення відводу. Так, законода-

вець визначив, що відвід може бути заявлено протягом десяти днів з дня отримання стороною справи ухвали про відкриття провадження, однак, враховуючи можливі зловживання сторонами справи, пов'язані з затягуванням розгляду справи, законодавець встановив і обмеження, а саме те, що відвід не може бути заявлено після початку підготовчого засідання або першого судового засідання при спрощеному позовному провадженні. Виключення становлять лише випадки, коли про підставу відводу заявнику не було відомо, в цьому разі у нього є два дні з моменту коли він дізнався про таку підставу на заявлення відводу. Також аналогічний порядок та обмеження встановлені і для заявлення суддею самовідводу.

Ще одною суттєвою новелою ЦПК України є порядок вирішення питання про відвід (самовідвід). Порівняно з попередньою редакцією ЦПК, законодавець повністю вирішив змінити порядок вирішення питання про відвід.

З початку заяву про відвід вирішує суд, який розглядає справу та у разі її обґрунтованості задовольняє її. Тут, начебто, все зрозуміло, однак, якщо суд вважає, що відвід є необґрунтованим він вирішує питання про зупинення провадження по справі, а питання про від-

від вирішує інший суддя, який визначається автоматизованою системою. В такому випадку, заява про відвід має бути розглянута протягом двох днів, виключення складають випадки, коли у суді неможливо розглянути заяву про відвід, в такому разі вона передається до найбільш територіально наближеного суду і розглядається протягом десяти днів. Суд може вирішити питання про відвід без повідомлення сторін, однак не позбавлений можливості вирішити це питання у судовому засіданні з викликом сторін та навіть заслухати суддю, якому заявлений відвід, якщо він забажає надати свої пояснення. Неявка сторін у судові засідання не перешкоджає розгляду заяви про відвід.

За результатами розгляду заяви про відвід суд постановляє ухвалу, в якій або відмовляє у задоволенні заяви, або задовольняє заяву про відвід судді. У випадку заявлення повторного відводу судді з тих самих підстав, у відношенні якого вже було розглянуто заяву про відвід та відмовлено, суд може бути визнано такою заяву як зловживання процесуальними правами та повернути заявнику. У випадку задоволення заяви про відвід судді, автоматизованою системою визначається інший суддя, який розглядає справу по суті спочатку.

ЗМІЦНЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА – ПРІОРИТЕТ У РОБОТІ АССУ

25 січня 2018 року, Київський районний суд міста Одеси із робочим візитом відвідали керівник Програми USAID «Нове Правосуддя» **Девід Майкл Вон**, експерт Програми **Шеннон Солтер** та юридичний радник **Ольга Ніколаєнко**.

Головною метою візиту стала презентація Суду з вирішення цивільних спорів (Civil Resolution Tribunal) – першого онлайн-суду в Канаді.

Шеннон Солтер очолює Третейський суд із вирішення цивільних спорів (Civil Resolution Tribunal) у Ванкувері, Британська Колумбія, Канада. Цей суд є одним із перших у світі судів, який вирішує спори лише в онлайн-режимі.

Привітали гостей голова суду **Сергій Чванкін**, судді **Оксана Куриленко**, **Павло Прохоров**, **Володимир Петренко**, **Валеріан Луняченко**, **Ірина Пучкова**, **Олена Васильків**, **Ян Бескровний**, **Олена Коваленко**, **Любов Калініченко** та професор **Неллі Голубєва**.

Девід Майкл Вон, розпочинаючи презентацію, зазначив: «Дуже приємно продовжувати роботу в новому році саме з вашого суду, я

Зліва направо:
Сергій Чванкін, Шеннон Солтер, Девід Майкл Вон

дуже радий, що вже реалізовуючи проекти за підтримки Програми USAID «Нове Правосуддя», ви готові долучатися до нових та втілювати їх в життя.

Вчора ми провели зустрічі з представниками ВРП, ВКСУ та ДСА України, які дуже схвально оцінили цей проект. Тому, сьогодні ми хочемо продовжити обговорення можливості запровадження в Україні канадського досвіду в контексті оновлення процесуального законодавства, а також, з вашою допомогою, визначити справи, які могли б

вирішуватися в режимі онлайн в Україні».

Шеннон Солтер розпочала презентацію онлайн-суду, зазначивши, що основними його принципами є гнучкість, відкритість, доступність, ефективність та своєчасність.

Суддя розповіла про найбільш оптимальні варіанти для впровадження онлайн-врегулювання спорів в Україні. Вона відзначила, що розгляд справ у такому режимі сприятиме своєчасному їх вирішенню та зменшить завантаженість судів.

Шеннон Солтер підкреслила, що в Канаді 99 % користувачів отримують послуги суду через веб-сайти.

На запитання судів, який відсоток рішень суду оскаржується, доповідач зазначила, що це лише 0,5% рішень.

При цьому, в суді працює лише 5 осіб на постійній основі, а 38 працівників залучаються за сумісництвом, тобто це ті судді, які працюють і в інших судах.

«Основна ідея програми наступна: **спочатку суд надає позивачам можливість через інтернет-програму пояснити суть спору, потім – через**

Девід Майкл Вон

Шеннон Солтер

електронні інструменти врегулювати спір листуванням, якщо це не вдається, відбуваються перемовини із залученням медіатора, і лише у разі неможливості досягти згоди, такий спір вирішується професійним суддею.

Для успішної реалізації проекту необхідно обрати одну чи декілька категорій справ, потім цей перелік можна розширити», – зазначила Шеннон Солтер.

Судді Київського районного суду міста Одеси, в свою чергу, запропонували такі категорії справ як розірвання шлюбу, стягнення безспірної заборгованості, стягнення аліментів.

Координатор Програми USAID «Нове Правосуддя» Ольга Ніколаєва підсумувала: «Наразі нами проводиться кропітка робота, буде залучена велика кількість експертів. Після від'їзду Шеннон у Ванкувер, вона розроблятиме рекомендації для продовження можливості реалізації проекту у Київському районному суді міста Одеси».

Голова Київського районного суду міста Одеси **Сергій Чванкін** подякував гостям та зазначив, що судді та апарат Київського районного суду міста Одеси готові до нових звершень та проектів, запевнивши, що будуть докладені всі зусилля для плідної співпраці та реалізації проекту «Онлайн – суд».

Зліва направо:
Омар Кардентей, Джон О'Кіф, Вероніка Грищенко

Колишній посол США завітав до суду з робочим візитом

23 березня до Київського районного суду міста Одеси з робочим візитом завітав колишній посол Сполучених Штатів Америки **Джон О'Кіф**, який наразі є постійним консультантом Ради кураторів Центра лідерства «Відкритий світ».

Також почесними гостями стали експерт проекту **Омар Кардентей** та **координатор** випусників та випусниць прог-

рами «Відкритий світ» **Вероніка Грищенко**.

Метою візиту стало ознайомлення із запровадженням проекту «Електронний суд» та функціонуванням кабінету медіації в Київському районному суді міста Одеси.

У зустрічі взяли участь голова Київського районного суду міста Одеси **Сергій Чванкін**, судді **Оксана Куриленко**, **Геннадій Войтов**, **Володимир Петренко**, **Ірина Літвінова**, **Ірина Пучкова**, **Людмила Салтан**, **Вадим Іванчук**, **Ігор Борщов** та **Павло Прохоров**.

Луїза Романадзе

Сергій Чванкін привітав почесного гостя та розповів про проекти, які реалізуються в Київському районному суді міста Одеси за підтримки Програми USAID «Нове правосуддя».

Віце-президент Української академії медіації **Луїза Романадзе** розповіла гостям про роботу кабінету медіації, зазначивши що його діяльність направлена на сприяння покращенню інформування громадян та правників щодо можливості альтернативного позасудового врегулювання спорів та мирного їх вирішення за допомогою медіації. Громадяни можуть скористатися такою послугою безоплатно.

В кабінеті медіації відвідувачі суду мають змогу:

- отримати інформацію про процедуру медіації;
- отримати консультацію щодо можливості вирішення наявного спору за допомогою медіації;
- взяти участь у процедурі медіації.

Також гостям було продемонстровано можливість розгляду судових справ за допомогою відеоконференцзв'язку та роботу структурних підрозділів суду в рамках електронного документообігу.

Довідково: **Джон О'Кіф** обіймав посаду виконавчого дирек-

Роберт Хоукінс

тора «Відкритого світу» з 2007–2017 рік. Довгий час перебував на службі в Держдепартаменті США, заслужений дипломат.

У 2006 році О'Кіф тимчасово виконував обов'язки генерального директора Держдепартаменту США, згодом, до серпня 2007 р., обіймав посаду **заступного** директора Інституту дипломатичної служби Держдепартаменту. Від 2003-го по 2005 рр. був заступником помічника секретаря апарату генерального директора кадрової служби (Бюро людських ресурсів), очолював відділ кар'єрного зростання і призначень, де сприяв затвердженню чітких вимог для кар'єрного просування співробітників дипломатичної служби.

Заслуги посла О'Кіфа відзначено Почесним знаком за зразкову службу, Відзнакою ім. Л. Реплола за професійне самовдосконалення, Нагородою Держсекретаря США за досягнення в ході професійної кар'єри, Нагороди Президента США за зразкову службу. Удостоєний почесного ступеня доктора гуманітарних наук Американського університету в Середній Азії. Посол О'Кіф має ступінь бакалавра в галузі бізнесу й менеджменту (Університет Лойоли в Балтиморі, штат Мериленд) та магістра державного управління (Гарвардський університет).

Американський юрист розповів, як працюють суди в США після обрання нового президента

4 квітня 2018 року Київський районний суд Одеси відвідав черговий західний гість. На цей раз ознайомитися з роботою суду приїхав юрист з США **Роберт Хоукінс**. Для нього провели екскурсію, в ході якої показали і розповіли, як працюють структурні підрозділи суду, кабінет медіації та інформаційний центр, також юрист побачив

оснащений за останнім словом техніки зал для розгляду кримінальних справ.

Після екскурсії Роберт Хоукінс зустрівся з головою Київського райсуду Сергієм Чванкін і іншими служителями Феміди. Він зазначив, що побачене справило на нього дуже позитивне враження.

– *Ваш суд технологічно оснащений набагато краще, ніж я очікував. І дуже нагадує американські будинки правосуддя, – зазначив гість з США.*

У відповідь на це Сергій Чванкін підкреслив, що така характеристика говорить про те, що Київський суд рухається в правильному напрямку, і висловив вдячність проекту USAID, який багато в чому допомагає і підтримує Київський районний суд міста Одеси.

– *З 2015 року ми є пілотним судом в Україні, де завдяки USAID впроваджується проект «Електронне правосуддя». Зараз ми багато співпрацюємо і спілкуємося з представниками USAID, беремо участь у спільних конференціях, форумах та круглих столах, – повідомив голова суду. – Спільно з ними, ми проводимо навчання на базі нашого*

Зліва направо:
Сергій Чванкін, Роберт Хоукінс

суду для колег з інших областей України за програмою електронного судочинства, оскільки незбаром воно на законодавчому рівні запрацює по всій країні. Також ми стали одним з перших судів, де проект USAID відкрив кабінет медіації.

Роберт Хоукінс розповів, що він вивчав право в Кембриджі, а потім в Віргінському університеті, після чого почав приватну практику, як адвокат в загальній і федеральній юрисдикції у Вашингтоні. А в 1999 році різко змінив напрямок своєї діяльності і перейшов в міжнародний арбітраж. Американського гостя цікавило, як працює правосуддя в Україні, вибирають тут суддів або призначають, на який термін, і скільки цивільних справ розглядається в середньому в

рік в Київському суді. Коли він почув, що середнє навантаження одного судді в рік становить близько тисячі справ, був шокований цією цифрою.

Крім того, юрист з радістю поділився розповідями про те, як працює судочинство в Америці, після обрання нового президента Дональда Трампа. Він поскаржився на те, що очільник країни не дуже розуміє, що судова гілка влади, згідно з Конституцією, абсолютно незалежна і об'єктивна, і тиснути на неї ніяк не можна.

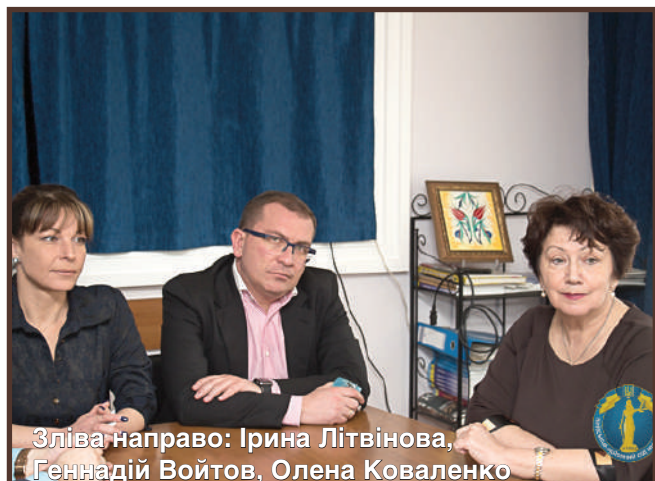
— Я вважаю досить показовим те, що за той недовгий термін, поки Дональд Трамп управляє країною, проти нього було подано 37 позовів до судів, і 36 справ він програв. Тобто судова система Америки продов-

жує залишатися неупередженою і незалежною, — запевнив юрист. — Більш того, судді скасували його заборону на в'їзд в США громадянам з п'яти мусульманських країн, тому що подібне рішення порушує права людини, і суперечить першій поправці до Конституції США.

Роберт Хоукінс додав, що в Америці судді приймають рішення, спираючись на букву закону, не боячись брати на себе відповідальність за них, і не намагаючись догодити владі або суспільству. Він привів у приклад суддю, який в 1960 році в Віргінії прийняв рішення, що школи повинні бути відкриті як для білих людей, так і для афроамериканців.

— Це не подобалося дуже багатьом. Його навіть цілодобово, сім днів на тиждень, охороняли федеральні маршали, але суддя знав, що прийняв правильне і справедливе рішення. Не хочу хвалитися, що в нашій країні все служителям Феміди такі, але таких дуже багато, — запевнив юрист.

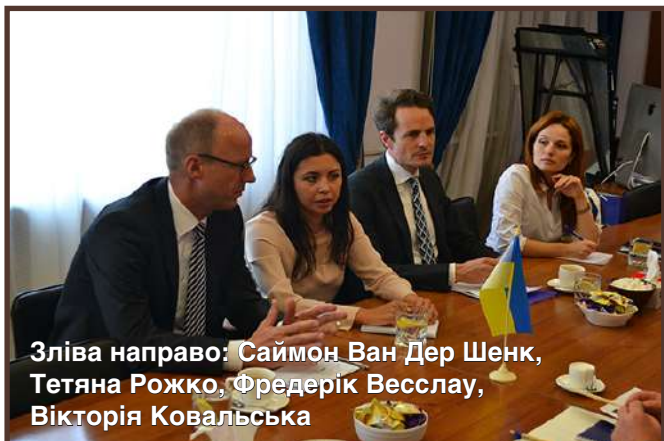
Він побажав працівникам Київського райсуду успіхів і процвітання, а Сергій Чванкін подякував йому за цікаву і продуктивну зустріч, і підкреслив, що візити таких людей, як Роберт Хоукінс в одеський суд дають стимул всім співробітникам рухатися вперед і працювати ще краще і ефективніше.

Зліва направо: Ірина Літвінова,
Геннадій Войтов, Олена Коваленко

Зліва направо:
Ян Бескровний, Сергій Чванкін

Зліва направо: Саймон Ван Дер Шенк, Тетяна Рожко, Фредерік Весслау, Вікторія Ковальська

Зліва направо: Микола Тонконоженко, Любов Калініченко, Володимир Петренко, Сергій Чванкін

Представники Консультативної місії ЄС обговорюють з суддями можливість внесення змін до законодавства

21 червня до Київського районного суду міста Одеси завітали представники Консультативної місії Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки в Україні, а саме Заступник голови Місії ЄС **Фредерік Весслау**, Радник з питань верховенства права **Саймон Ван Дер Шенк**, Спеціаліст регіонального представництва КМЄС **Вікторія Ковальська** та **Тетяна Рожко**.

Мета зустрічі – обговорення питання організації робочих процесів у Київському районному суді, а також внесення пропозицій щодо змін Кримінального процесуального кодексу України.

Зустріч відкрив Фредерік Весслау, привітавши присутніх та висловивши вдячність за організацію візиту. Він розповів про регіональне представництво КМЄС в Одесі, яке працює з березня та налічує 20 спеціалістів.

Стало відомо, що Консультативна місія вирішила в участь взяти участь в опитуванні серед суддів, щоб виявити з якими проблемами вони стикаються. Крім того, планується презентація та обговорення пропозицій щодо внесення змін в Кримінальний процесуальний кодекс України. До цієї роботи буде залучено і Асоціацію слідчих суддів України.

– Думка суддів є дуже важливою, адже ви як ніхто інші знаєте про всі недоліки кримінального процесу. Ми мріємо про одне – щоб усі служби працювали злагоджено, – зауважив Фредерік Весслау.

Радник з питань верховенства права Саймон Ван Дер Шенк розповів, що в Консультативній місії Європейського Союзу працюють представники поліції, прокуратури та лише один суддя. Тому саме він і займатиметься поправками до закону.

Саймон запропонував суддям та іншим членам ГО «Асоціація слідчих суддів України» підготувати свої пропозиції та проводити регулярні зустрічі для обговорення проблемних питань кримінального законодавства.

Про роботу Київського районного суду розповів Сергій Чванкін, який зазначив, що одним із

напрямків – є запровадження проекту «Електронний суд», який реалізовується з вересня 2015 року.

– 3 листопада 2017 року ми розпочали ділитися своїм досвідом із судами всієї України. Це стало можливим завдяки грантовому проекту USAID, який реалізовувався Асоціацією слідчих суддів України, створеною на базі суду. За 7 місяців участь у таких навчаннях взяли близько 400 осіб. Це були не лише судді, а і співробітники апаратів зі всіх регіонів, – підкреслив Сергій Чванкін.

Крім того, Голова суду поділився планами на майбутнє. Вже в цьому році Київський районний суд розпочинає реалізацію нового проекту – запровадження суду з онлайн вирішення спорів. Поряд із цим, у жовтні цього року

планується запустити ще один проект – Громадський центр правосуддя Одеської області.

– Це буде єдиний в Україні Центр, який працюватиме на базі Київського районного суду міста Одеси. До нас зможуть звернутись абсолютно всі бажаючі, не зважаючи на свій майновий стан, – поділився голова суду.

Судді також розповіли, що Громадська організація «Асоціація слідчих суддів України» регулярно виступає зі своїми пропозиціями щодо вдосконалення українського законодавства. Більше того, у Верховній Раді

вже зареєстровані законопроекти, подані Асоціацією.

Таким чином, сторони домовились про плідну подальшу співпрацю, що призведе до підготовки якісних змін до Кримінального процесуального кодексу України.

Правники з Казахстану ознайомились з роботою суду та електронним судочинством

6 липня 2018 року Київський районний суд міста Одеси відвідали **студенти, докторанти і викладачі Вищої школи права**

«Адilet» Каспійського університету (Республіка Казахстан).

Гості хотіли на прикладі Київського районного суду міста Одеси ознайомитись з розвитком сучасних правових систем та налагодити професійний діалог, порівнявши правові новації в різних країнах.

Знайомство розпочалося з екскурсії по суду. Гості мали змогу спостерігати за роботою канцелярій, архіву, інформаційного центру та кабінету медіації, який найбільше і привернув увагу відвідувачів.

– Діяльність кабінету медіації направлена на сприяння покра-

Зліва направо:
Сергій Чванкін, Юлія Федулєва

щенню інформування громадян та правників щодо можливості альтернативного позасудового врегулювання спорів та мирного їх вирішення за допомогою медіації. Таку послугу у кабінеті отримують безоплатно, – зазначила медіатор.

Після цього іноземна делегація направились до зали судового засідання, де їм продемонстрували роботу Електронного суду.

Так, головний спеціаліст з інформаційних технологій Владислав Голомбієвський продемонстрував гостям процедуру проведення судових засідань в режимі відеоконференцзв'язку та розповів про деякі аспекти фіксування судового засідання технічними засобами.

Голова Київського районного суду м. Одеси **Сергій Чванкін** розповів гостям про роботу суду, судову реформу в Україні та про етапи проходження кваліфікаційного оцінювання суддями. Очільник суду звернув увагу на новачки та проекти, які запроваджено в суді та реалізація яких планується в майбутньому.

Іноземні гості з радістю розповіли, про судову систему Республіки Казахстан, яка складається з Верховного суду Республіки Казахстан та місцевих судів. Також вона представлена і спеціалізованими судами. До них відносяться: військові, економічні, адміністративні, суди

у справах неповнолітніх та інші.

Представники Казахстану зазначили, що у спеціалізованому міжрайонному суді Астани запущений пілотний проект «Нічний суд», в якому розглядають адміністративні справи про порушення правил дорожнього руху в період часу з 18 годин 30 хвилин до 22 годин.

– За правилами проекту «Нічний суд», за згодою учасників ДТП на розгляд справи у вищевказаний час, співробітник уповноваженого органу заповнює відривний талон до протоколу про адміністративне правопорушення про явку в суд із зазначенням дати і часу, але не

пізніше трьох діб з моменту скоєння ДТП. У разі якщо учасник ДТП прийняв рішення про зміну позиції, не визнає провини, і необхідна участь у справі прокурора, адвоката, перекладача, експерта, спеціаліста або інших зацікавлених осіб, а також вивчення і надання додаткових доказів, суддя відкладає судові засідання для розгляду справи в загальному порядку, – зазначила викладач Вищої школи права..

На завершення зустрічі гості залишили свої побажання суддям та співробітникам апарату, першими зробивши запис в «Книзі іноземних гостей».

